

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
BEG MOŽGANOV:
PREGLED STANJA V SLOVENIJI IN ANALIZA PODROČJA
INFORMATIKE

Ljubljana, januar 2010

MOJCA KNAUS VIDMAR

IZJAVA

Študentka Mojca Knaus Vidmar izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Tjaše Redek in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 18.1.2010

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1. MIGRACIJE IN BEG MOŽGANOV	2
1.1. Opredelitev pojmov selitev in beg možganov	2
1.2. Vzroki za beg možganov	3
2. BEG MOŽGANOV IN NJEGOVA RAZVOJNA VLOGA	5
2.1. Beg možganov skozi čas	5
2.2. Beg možganov in njegov razvojni pomen	11
2.2.1. Lizbonska strategija na ravni Evropske unije	13
2.2.2. Lizbonska strategija na nacionalni ravni	16
3. SLOVENIJA IN BEG MOŽGANOV	18
3.1. Zgodovinski pregled bega možganov v Sloveniji	18
3.2. Izobrazbena struktura v Sloveniji	19
4. ODHAJANJE SLOVENSkih RAZISKOVALCEV, ŠTUDENTOV IN ZAPOSLENIH V TUJINO	23
4.1. Odseljevanje raziskovalcev	23
4.2. Odseljevanje študentov	25
4.3. Odseljevanje zaposlenih z visokošolsko izobrazbo	27
5. ANALIZA BEGA MOŽGANOV V INFORMACIJSKI TEHNOLOGIJI	28
5.1. Predstavitev IT panoge	28
5.2. IT v svetu	29
5.3. Analiza bega možganov v IT panogi	29
6. UKREPI ZA PREPREČEVANJE BEGA IN ZA PRIDOBIVANJE MOŽGANOV	31
6.1. Spodbujanje dviga izobrazbene ravni v Sloveniji	32
6.1.1. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije	32
6.1.2. CMEPIUS – Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja	33
6.1.3. Program Vseživljenjsko učenje	34
6.1.4. EGP in norveški finančni mehanizem	34
6.1.5. CEEPUS	34
6.1.6. EURAXESS	35
6.1.7. Erasmus Mundus	35
SKLEP	35
LITERATURA IN VIRI	37
PRILOGE	

UVOD

Beg možganov je problem, s katerim se srečuje vsaka država, toliko bolj pa ga občutijo države v razvoju. Širjenje evropskega prostora in globalizacija omogočata prost pretok delovne sile znotraj Evropske unije (EU), zato je samemu pojavu bega možganov težko slediti, še težje ga je meriti. Kljub omenjenim težavam je očiten odliv visoko izobraženih strokovnjakov iz evropskega prostora preko Atlantika v Združene države Amerike (ZDA), zato evropskih vrh predvsem v zadnjih letih z različnimi instrumenti skuša doseči, da bi se ta trend obrnil.

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se število znanstvenikov v naši državi ni bistveno povečalo ali zmanjšalo in lahko trdimo, da beg možganov iz Slovenije ni odvisen samo od članstva v EU, temveč predvsem od našega odnosa do znanja in vsega, kar stoji za njim. Država na področju raziskav in razvoja ne spi, vprašanje pa je, če dela dovolj. Slednje je toliko bolj pomembno v današnjem času, ko posledice gospodarske krize čuti cel svet, tudi Slovenija. Miselnost, da je doma varneje, zgolj zato, ker je »doma«, je zmotno. Če bodo svetovne velesile, kot napovedujejo, povečale denarna sredstva namenjena za raziskave in razvoj, ni razloga, da najboljših ne izgubi tudi Slovenija.

Namen moje diplomske naloge je predstaviti »sliko« bega možganov iz Slovenije in se osredotočiti na panogo informatike.

Naloga je sestavljena iz šestih poglavij. Na samem začetku diplomske naloge opredelim pojma selitev in beg možganov ter za slednjega še vzroke in posledice. V okviru vzrokov za beg možganov je predstavljena t.i. »push-pull« hipoteza oziroma v slovenskem prevodu hipoteza »potiska in potega«. Na stanje in selitev izobražencev v današnjem času pomembno vpliva zgodovina selitev, zato zgodovinski pregled bega možganov predstavljam v drugem poglavju. Znotraj omenjenega poglavja so predstavljene destinacije študentov v zadnjih letih in gibanje tujih študentov v Evropski uniji v primerjavi z ZDA.

Odhod mladih in izobraženih postaja dejstvo, česar se zelo dobro zaveda tudi vrh Evropske unije. Znanje je cenjeno bolj kot kdaj koli prej, saj ima med drugim pomemben vpliv na tehnološki razvoj, inovacije, gospodarski razvoj in rast oziroma vpliva na splošno blaginjo države. Z vlaganjem v znanje tako posredno vplivamo na gospodarsko rast. O vložkih v raziskave in razvoj ter doseganju ciljev, ki so bili postavljeni v okviru Lizbonske strategije tako na ravni Evropske unije kot na nacionalni ravni, prav tako pišem v drugem poglavju.

Tretje poglavje je namenjeno pregledu bega možganov in izobrazbene strukture v Sloveniji. Tu zajemam zgodovinski pregled bega možganov iz slovenskega prostora in na kratko predstavim najpopularnejša področja študija v Sloveniji in EU.

Odhajanje slovenskih raziskovalcev, študentov in zaposlenih v tujino je skozi raziskavo, ki jo je opravil Ekonomski inštitut, predstavljeno v četrtem poglavju.

V nadaljevanju sledi povzetek intervjujev petih strokovnjakov s področja informacijske tehnologije, ki so bodisi študirali doma in odšli na delo v tujino bodisi študirali v tujini in se vrnili v Slovenijo.

Ker beg možganov postaja vedno bolj pereč problem, odvisen od mnogih tako gospodarskih kot negospodarskih dejavnikov, o možnih ukrepih za zaviranje bega možganov in pridobivanja »možganov« iz tujine, ki bi se jih lahko posluževala Slovenija, pišem v zadnjem, šestem poglavju. Znotraj istega poglavja so predstavljeni še ukrepi oziroma spodbujanje dviga izobrazbene ravni v Sloveniji, v okviru katerih so predstavljene različne institucije, ki delujejo v ta namen.

1. MIGRACIJE IN BEG MOŽGANOV

V literaturi obstaja mnogo definicij o begu možganov in migracijah. V diplomskih nalogi sem se oprla predvsem na tiste, ki jih s soavtorji navaja dr. Milena Bevc.

1.1. Opredelitev pojmov selitev in beg možganov

Pojem **selitve oziroma migracije** v širšem pomenu besede označuje preseljevanje ljudi ali skupin v geografskem prostoru, ki pogosto pripelje do trajne spremembe kraja bivanja. Glede na prestop državne meje, selitve delimo na notranje in zunanje ali meddržavne oziroma mednarodne. Do notranje selitve prihaja v primerih, ko ljudje menjajo kraj bivališča znotraj države, v primeru mednarodnih selitev pa pride do selitve s prestopom državne meje (Bevc, Majcen, Lukšič-Hacin & Zupančič, 2004, str. 3).

Pojem meddržavne selitve vsebuje emigracijo ali izselitev, imigracijo ali priselitev in reemigracijo ali vrnitev. V primerih, ko pride do realizacije vseh omenjenih procesov, govorimo o migracijskem krogu. Selivec je dejansko hkrati izseljenec in priseljenc, raba enega od pojmov pa je odvisna od tega, s katere perspektive je opisan selitveni kontekst – s stališča države izselitve ali države priselitve (Bevc et al., 2004, str. 3).

Za označitev posebnih skupin znotraj populacije selivcev lahko uporabljamo različne pojme. Te skupine se oblikujejo z ozirom na različne kriterije:

- Trajnost bivanja v tujini: začasne in trajne selitve.
- Organiziranost: organizirane ali neorganizirane, skupinske ali posamične. Pri časovno zaporednih selitvah, ki so bile izvedene predvsem ob pomoči sorodstvenih ali prijateljskih mrež, govorimo o verižnih selitvah.

- Pravno politični status priseljencev v novi državi: legalne in ilegalne selitvah (ilegalni prehod meje ali nedovoljeno bivanje po izteku dovoljenja).
- Vzroki selitev: politične in ekonomske selitve. Posebne »politične« skupine selivcev predstavljajo iskalci azila, begunci, ljudje z začasnim zatočiščem, zlasti na področju ekonomskih selitev pa se danes veliko govori o izobražencih, za katere se je z vidika držav izselitve uveljavil termin beg možganov.

Pojem **beg možganov** je opredeljen kot odhajanje izobraženega kadra na delo v tujino. Kateri nivo izobražencev zajame, je odvisno od izobrazbene strukture okolja izselitve. Pojem izobraženosti je namreč relativen in moramo ga razumeti v kontekstu časa, ki ga opazujemo. Še v sedemdesetih letih je bila visoka izobrazba v Sloveniji redkost. Srednja šola je že predstavljala izobraženost. Danes srednja šola predstavlja šele izhodišče. Podobno je na nek način statusna degradacija doletela višjo in visokošolsko izobrazbo. Meje kroga, ki ga pokriva pojem izobraženec, se postopno pomikajo proti stopnji magisterija in doktorata. Ljudje, ki so (bili oziroma so) upoštevani v sklopu proučevanja bega možganov, v svojem času predstavljajo izobrazbeni (manjšinski) vrh različnih gospodarsko-družbenih sfer in pomemben razvojni potencial. Za manj razvite države, danes pa vse bolj tudi za nekatere razvite evropske države, je ključno vprašanje, kako zamejiti njihovo odhajanje, po drugi strani pa zagotoviti vračanje znanstvenikov in strokovnjakov, ki so odšli na delo v tujino (Bevc et al., 2004, str. 3).

1.2. Vzroki za beg možganov

Dejavniki dejanskih emigracij visoko usposobljenih kadrov so številni. Povezani so s posameznimi emigranti ter z razmerami v državi emigracije in državi imigracije. S. Watanabe je razdelil vzroke za beg možganov na motivacijske in dopustne. Vzroki, ki jih je naštel, so večinoma zastareli, razdelitev vzrokov v dve skupini pa je še vedno ustrezna. Motivacijski dejavniki izvirajo delno iz splošnih razmer in posebnih dogodkov v običajno manj razvitih državah emigracije in delno iz razmer v razvitih državah imigracije. Dopustni dejavniki pa so večinoma popolnoma odvisni od sposobnosti in pripravljenosti za sprejem imigrantov v državo imigracije (Bevc, Malačič, Prevolnik, Slabe-Erker, Sarka & Stanovnik, 1996, str. 7).

V primeru migracij visoko usposobljenih delavcev so dopustni dejavniki običajno manj pomembni za odločitev o emigraciji iz manj razvitih držav. Če upoštevamo odprte meje držav emigracije ter »pozitivno« politiko izbire za visoko usposobljene imigrante v razvitih državah, lahko predpostavljamo, da lahko raziskovalci z mednarodnimi povezavami in znanjem tujih jezikov vedno najdejo delo nekje v tujini, če se za to odločijo. Tipični primer selektivne imigrantske politike za visoko usposobljene delavce je ZDA. Ta država je razvila svetovno mrežo za izbiro nadarjenih kandidatov za programe podiplomskega in doktorskega študija na svojih univerzah.

Motivacijske dejavnike lahko prikažemo s stališča »push-pull« hipoteze o migracijah. Zanj je značilno, da razlaga vzroke, selektivnost, smer toka in obseg selitvenih gibanj s pomočjo dejavnikov odbijanja iz starega okolja (push) in dejavnikov privlačenja (pull) v novo okolje. Med pomembnejšimi dejavniki odbijanja so: ekonomska stagnacija, padec standarda, zmanjšanje nacionalnih virov, nizek osebni dohodek, brezposelnost, politične in ostale diskriminacije. Dejavniki privlačenja so: ekonomska prosperiteta, dvig standarda, višji osebni dohodek, poklicna promocija, ustrezna zaposlitev, izobraževanje, ipd. Predpostavka je, da so pozitivni in negativni dejavniki v izvorni kulturi/družbi znani, medtem ko je družba priselitve povezana s predstavami o njej. Ti dejavniki vplivajo na »izbor« med potencialnimi selivci, a le v razmerah, ko pride do selitve zaradi interesa in potreb posameznika. Odločitev o odhodu v tujino je tako odvisna predvsem od njegovega doživljanja navedenih dejavnikov v odnosu do njegovih potreb. Izvzete so posebne okoliščine, kot so na primer vojne in naravne katastrofe. V teh primerih se v analizi ne uporablja klasična »push-pull« metoda (Bevc et al., 2004, str. 3-4).

Večina »push« dejavnikov (dejavnikov v državi emigracije) v primeru emigracij usposobljenih delavcev izhaja iz nizkih plač ter življenjske ravni, neugodnih razmer v znanstvenem sektorju in nekaterih drugih dejavnikov, povezanih s strokovnim in osebnim napredovanjem potencialnih emigrantov. »Pull« dejavniki na drugi strani, oziroma dejavniki v državah imigracije, na nek način spodbudijo strokovnjake iz manj razvitih držav, da emigrirajo v razvite države, kjer imajo mnogo večji zaslužek ter višjo življenjsko raven, boljše možnosti za znanstveno delo ter veliko večje možnosti strokovnega izpopolnjevanja ter napredovanja (Bevc et al., 1996, str. 7).

Eden izmed prvih zagovornikov »push-pull« metode je bil **Walter Adams** (Panič, 2004, str. 15), ki podaja naslednji vrstni red vzrokov glede na njihovo pomembnost pri pojasnjevanju bega možganov:

- razlike v dohodkih med emigrantskimi in imigrantskimi deželami kot tudi znotraj njih,
- profesionalne možnosti v obeh deželah,
- zaprtost emigrantske družbene strukture za spremembe in inovacije,
- izpopolnjevanje in izobraževanje v tujini, ki pogosto daje neustrezna znanja študentom za reševanje domačih problemov,
- pomanjkanje ustrezne politike zaposlovanja,
- tehnološki prepad med deželami,
- politična neenotnost in razdrobljenost,
- diskriminacija na neekonomskih osnovah, ki je pogosto prisotna v nerazvitih družbah,
- monopolistične omejitve v razvitih državah.

Pri razlagi vzrokov bega možganov je vredno omeniti še metodo razlik, ki jo je razvil **Enrique Oteiz** (Panič, 2004, str. 16). Slednji pravi, da preprosto naštevanje faktorjev

privlačevanja in odbijanja pri smeri migracijskih gibanj visoko izobražene delovne sile ni dovolj natančno, saj zanemarja komparativni vidik. Tako postavi metodo razlik v štirih faktorjih, ki se morajo primerjati med deželo emigracije in imigracije, da bi se lahko določila razlika v prednosti posamezne dežele. Faktorji so:

- dohodkovne razlike med deželami,
- razlike v dohodkih strokovnjakov v odnosu do drugih zaposlenih,
- razlike v družbenem vrednotenju strokovnjakov,
- razlike v ostalih faktorjih, ki vključujejo politično in institucionalno stabilnost države.

Ta metoda je primerna za ugotavljanje potencialne jakosti emigracije, zanemarja pa individualne faktorje, ki jih ni moč izmeriti z razlikami (poroka s tujim državljanom, moralni faktorji).

Evropska unija sicer »proizvede« veliko diplomantov, doktorjev znanosti in drugih strokovnjakov, vendar si mnogi izmed njih dokončanje študija ali delo poiščejo zunaj nje, predvsem v ZDA, mnogo jih tam tudi ostane. Skoraj polovica prejemnikov naziva »doktor znanosti« v ZDA je tujcev. »Izvoz izobraževanja« (preko uvoza znanja željnih študentov) je v ZDA postalo pravi proizvajalec dobička.

2. BEG MOŽGANOV IN NJEGOVA RAZVOJNA VLOGA

Beg možganov zgodovina spremlja že zelo dolgo, vendar pa so temu pojavu raziskovalci pravo pozornost namenili šele v drugi polovici prejšnjega stoletja, ko lahko zares govorimo o odlivu izobražencev iz ene v drugo državo.

2.1. Beg možganov skozi čas

Nekateri raziskovalci so mnenja, da o begu možganov lahko govorimo že v času grških učenjakov kot so Pitagora, Tales, Anaksimens, ki so se najprej selili v Atene, potem pa v Aleksandrijo, kjer so razvijali svoje darove. V srednjem veku se pojavijo selitve profesorjev in študentov predvsem v želji po napredku s področja prava, medicine, filozofije in drugih ved.

Prva država, ki je uradno začela privabljati znanstvenike in tehnike, je bila Rusija. V 18. in 19. stoletju najdemo zlasti nemške, angleške in še posebej francoske strokovnjake v ruskih vrstah. Sredi 18. stoletja je bilo med 107 člani peterburške Akademije znanosti le 34 Rusov, še leta 1908 je imela ta akademija 50 tujcev med svojimi 189 člani (Panič, 2004, str. 12).

Kljub navedenemu pa vse do druge svetovne vojne težko govorimo o pravem »begu možganov«. Prve akademske raziskave o migracijah se bolj ali manj nanašajo na ljudi iz

nižjih družbenih razredov. Izobražencev, ki so takrat migrirali, je bilo malo, tudi raziskave se pojavu, ki mu danes pravimo beg možganov, niso posebej posvečale.

Svetovna gospodarska kriza, še bolj pa začetek druge svetovne vojne, sta močno posegli v selitve po Evropi. Divjanje vojne po celi Evropi, taborišča, beg ljudi najprej proti državam zahodne Evrope in potem naprej preko oceana so povzročili »mešanje« ljudi v evropskem prostoru. Temu so se ob koncu vojne in ob blokovski delitvi pridružile še selitve zaradi močne psihoze oziroma strahu pred novo politično oblastjo (Lukšič-Hacin, 1995, str. 32).

Po koncu druge svetovne vojne se precej spremeni način proizvodnje, veliko vlogo prevzamejo inovacije ter znanstveni in tehnološki razvoj. Migracije visoko usposobljene delovne sile začnejo pridobivati na pomenu, raziskovalci pa postanejo pozorni na odhode znanstvenikov iz Nemčije in Italije, ki migrirajo predvsem v ZDA. Slednji odhajajo predvsem zaradi političnih in rasnih razlogov, ki jih je narekovala tedanja nacistična oziroma fašistična oblast.

Da bi zaustavile beg možganov so srednjeevropske države dale pobudo za ustanovitev centra za jedrske raziskave. Uspešnost njihovega projekta dokazuje dejstvo, da danes v Evropski center za jedrsko fiziko (CERN) prihajajo znanstveniki s celega sveta, tudi iz ZDA in bivše Sovjetske zveze (Panič, 2003, str. 13).

Prve prave raziskave o visoko kvalificiranih migrantih se osredotočajo predvsem na anglosaksonske znanstvenike, termin »beg možganov« (angl. brain-drain) pa prvič v literaturi zasledimo šele v začetku 60-ih let prejšnjega stoletja, in sicer v poročilu Royal Society of London, kjer se termin beg možganov nanaša na množičen odhod britanskih znanstvenikov v ZDA (Brandi, 2001, str. 1).

V obdobju med 1960 in 1970 se literatura bolj ali manj omejuje na emigracijo akademikov iz držav v razvoju. Beg možganov je v takratnem obdobju pomenil beg študentov v druge države, v katerih ostanejo, da bi doštudirali. Zadeva je postala zaskrbljujoča, saj so države v razvoju pričele izgubljati ljudi, ki bi bili mogoče sposobni rešiti ali obnoviti ekonomijo države. Postavita se dve pglavitni zahtevi:

- država, ki trpi za izgubo kvalificirane delovne sile (naj bo to zaradi slabega izobraževalnega sistema ali pa vzpona ekonomije, ki zahteva več izobražencev), mora zavreti odhode in spodbujati vrnitev teh kvalificiranih delavcev,
- kompenzacija za izgubo dragocenega človeškega kapitala.

Konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja UNITAR (United Nations Institute For Training and Research) objavi publikacijo, ki kaže na to, da se večina tistih, sploh najboljših akademikov, ki so zapustili državo, kasneje vrne in postane vodilna sila na svojem

znanstvenem področju. Tako se je nekaj časa zdelo, da beg možganov ni več problem in da države v razvoju ne trpijo več za mobilnostjo strokovnega znanja.

Po letu 1980 se močno razvije komunikacijski sistem, predvsem internet. Geografska lokacija akademikov, znanstvenikov in izobražencev na sploh, postane manj pomembna.

Ponovna večja pozornost je begu možganov posvečena proti koncu 20. stoletja. Večina raziskav je sicer osredotočena na posamezne regije kot sta npr. J Amerika in Indija. Prav tako so bile predmet intenzivne raziskave emigracije iz V Evrope in nekdanje Sovjetske zveze po razpadu Varšavskega pakta. Pri slednjih so ugotovili, da namesto o begu možganov (angl. brain-drain), lahko govorimo o izgubi možganov (angl. brain-waste), saj je akademikov, ki so si v državi, kamor so migrirali, našli zaposlitev, ki bi ustrezala njihovi izobrazbi oziroma od njih zahtevala uporabo izkušenj in sposobnosti, ki so jih potrebovali v prejšnji službi, malo.

V tabeli 1 prikazujem število in odstotek ter poklic emigrantov, ki so v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja emigrirali iz držav vzhodne Evrope. Kot je razvidno, je večina znanstvenikov, akademikov in intelektualcev bežala na zahod, mnogi z željo, da odidejo za vedno. Tabela je v originalu avtor članka «International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange» (Straubhaar, 2000, str. 11) povzel po krajših raziskavah, ki so bile opravljene za V Evropo.

Tabela 1: Beg možganov iz V Evrope

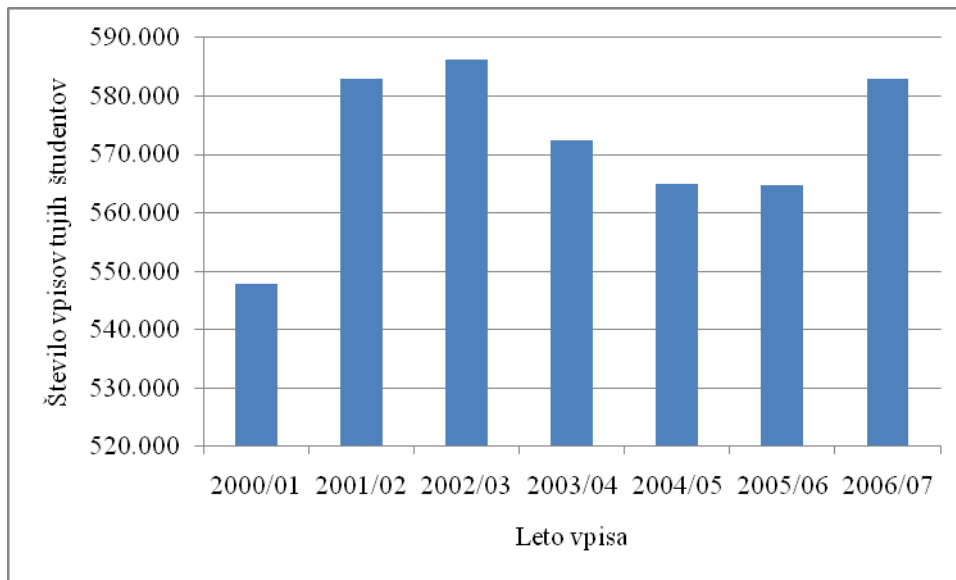
Država emigracije	Število oziroma % ter izobrazba/poklic emigrantov	Država imigracije
Rusija 1990 1991-1993 1992 1991	250 znanstvenikov Akademije znanosti (20%) 18.000 znanstvenikov in intelektualcev 7.000-70.000 znanstvenikov 600 članov Akademije znanosti 4% emigrantov so študenti; 80-90% si želi oditi za vedno	v literaturi ni navedena; gre pa za trajne pogodbe med drugimi Nemčija Izrael (44.000 inženirjev, 8.500 ljudi z doktoratom) Izrael, Nemčija, ZDA
Bolgarija Od leta 1989 1990-1992	20.000 znanstvenikov letno (z namenom oditi za vedno) 40.00 znanstvenikov	Nemčija, Irska, Francija, Velika Britanija poiščejo si delo na zahodu
Nekdanja Češkoslovaška 1989	34,4% emigrantov predstavljajo intelektualci	Nemčija
Madžarska Čas ni podan.	večina si želi oditi za vedno	ZDA
Romunija 1980-1984	12,1% emigrantov je visoko kvalificiranih.	Nemčija, Madžarska, Izrael
Poljska 1980-1987 1983-1987	76.300 akademikov 59.700 emigrantov z univerzitetno izobrazbo	Nemčija, ZDA, Francija Nemčija

Vir: T. Straubhaar, *International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange*, 2000, str. 11.

Medtem ko je Evropska unija šele v zadnjem desetletju bolj »odprta« tuji visokokvalificirani delovni sili, ZDA selektivno politiko vodijo že dlje časa. Že v času študija se večina študentov, ki se odloči za študij v tujini, izbere ravno ZDA. Razlogi za to so zelo dobri študijski programi, ugledni profesorji, odlično opremljeni znanstveni laboratoriji, dobra povezanost univerz s podjetji, ki po koncu študija študentom omogočajo zaposlitev in politika

sama, ki znanja željne študente sprejme z odprtimi rokami. Največ študentov v ZDA prihaja iz Indije, Kitajske, Južne Koreje, Japonske, Kanade, Mehike, Turčije, Tajske in Nemčije, vpis na univerze pa po letih skoraj ves čas narašča (Redden, 2007).

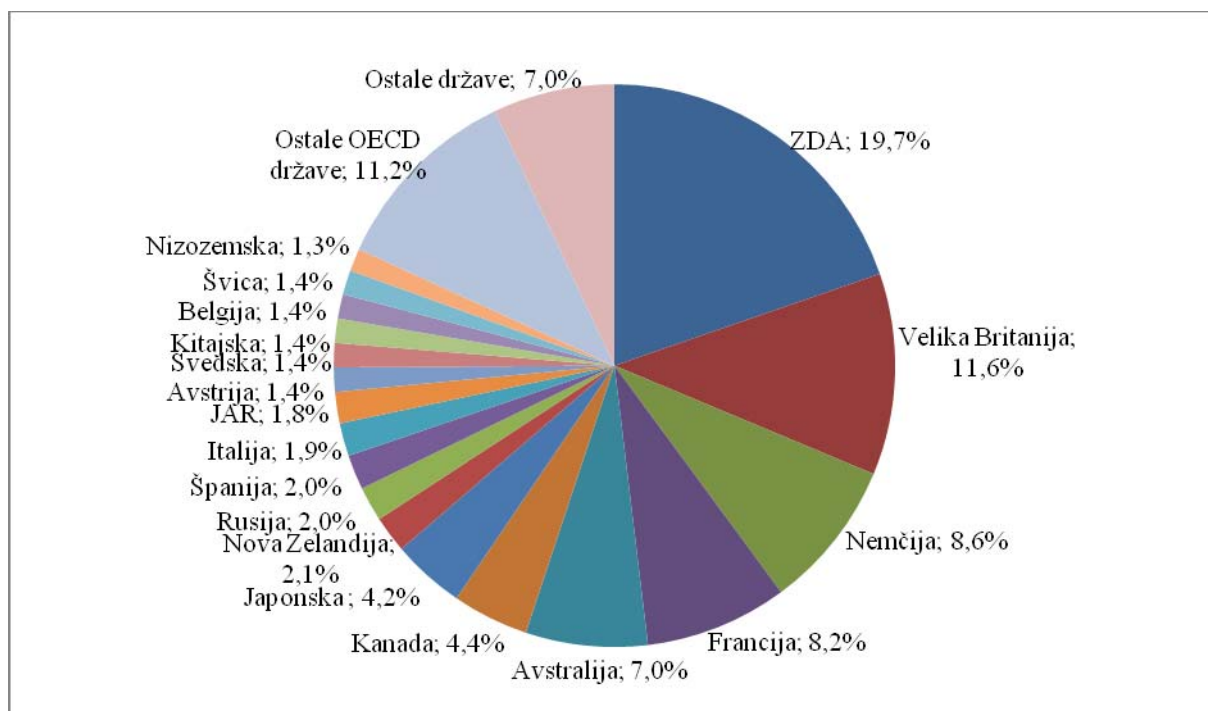
Slika 1: Število vpisov tujih študentov na univerze v ZDA po letih vpisa.

Vir: E. Redden, More Foreign Students - Everywhere, 2007.

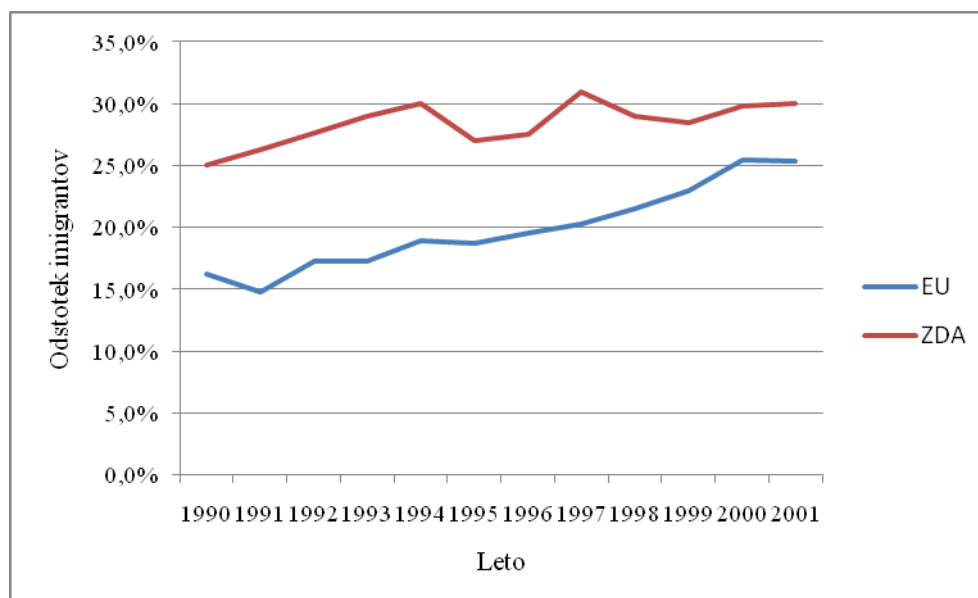
V sliki 2 za leto 2007 prikazujem destinacije študentov, ki so si za študij izbrali tujo državo. Kot je razvidno iz slike, si večina študentov za študij izven svoje države izbere ZDA, privlačne evropske države za študij pa so Velika Britanija, Nemčija in Francija.

Slika 2: Porazdelitev tujih študentov glede na izbrano državo študija za leto 2007.

Vir: Directorate for Education – Who studies abroad and where, 2009.

Slika 3: Odstotek imigrantov z vsaj višje ali visokošolsko izobrazbo po letih za ZDA in EU.

Vir: Employment in Europe, 2003, str. 197; Highly Skilled Migration, 2008, str. 54.

Iz slike 3 je razvidno, da odstotek tujih visoko izobraženih imigrantov narašča tudi v Evropski uniji. EU je namreč svoje restriktivne pogoje glede vstopa študentom izven prostora Evropske unije omilila šele v zadnjem desetletju, ko se je pojavil manko usposobljenega kadra na določenih področjih. Kot primer navajam idejo nekdanjega nemškega kanclerja Gerharda Schröderja, da podeli 20.000 zelenih kart tujim (živečih izven Evropske unije) strokovnjakom na področju informacijske tehnologije. Od avgusta leta 2000 do aprila 2001 je zeleno karto dobilo 7.000 strokovnjakov (letna kvota je bila 10.000 kart), večina strokovnjakov je prihajala iz Indije, Ruske federacije, Belorusije, Ukrajine, Estonije, Litve, Latvije, Romunije in nekdanje Jugoslavije (Šarčević, 2003, str. 54).

Kljub dosednji privlačnosti ZDA, se razmere v zadnjih letih zaradi gospodarske krize spreminjajo. Število brezposelnih narašča, zato država razmišlja o restriktivnih pogojih podeljevanja zelenih kart in migracijske politike na sploh ter o omogočanja pridobitve in ohranjanja službe predvsem svojim državljanom pred tujci. Kljub nižjemu plačilu v domači državi, visoko usposobljeni, ki čakajo na zeleno karto, zaradi večje varnosti, da obdržijo službo in svobode pri raziskovalnem delu, resno razmišljajo o vrnitvi v svojo državo (Herbst, 2009).

2.2. Beg možganov in njegov razvojni pomen

Doseganje višje gospodarske rasti je danes cilj, za katerega si prizadeva sleherna država. Gospodarsko rast merimo z rastjo realnega bruto domačega proizvoda na prebivalca. Zanj so pomembni človeški kapital, naravni viri, oblikovanje kapitala in tehnologija. Za doseg večje ekonomske rasti našete dejavnike države na različne načine med seboj kombinirajo. Človeški vir, kot eden od štirih dejavnikov, ekonomisti označujejo kot najpomembnejši dejavnik, predvsem v gospodarstvu in družbi, temelječi na znanju, so človeški viri v razvojno-raziskovalni dejavnosti eden ključnih dejavnikov za ohranjanje konkurenčnosti. Slednje toliko bolj velja za EU, ki si je za cilj postavila postati najkonkurenčnejše gospodarstvo na svetu.

Beg možganov za vsako državo pomeni izgubo razvojnih potencialov na vseh področjih, navadno na tistih, ki državi prinašajo največ denarja oziroma spodbujajo gospodarsko rast. Trajna gospodarska rast je odvisna od konkurenčne sposobnosti gospodarstva, ta pa od znanja in sposobnosti za razvoj in uporabo napredne tehnologije, za kar država spet potrebuje visoko usposobljen kader.

Kot navaja Bevc (Bevc et al., 2004, str. 117) bi odselitveni tokovi visoko izobraženega kadra v primeru večjega obsega zanesljivo povzročili številne posledice v slovenski družbi. Med proučevanjem potencialne emigracije med slovenskimi študenti in zaposlenimi z visoko izobrazbo so se pokazali najbolj verjetni učinki oziroma posledice bega možganov.

Negativne posledice:

- demografske izgube,
- intelektualna abrazija v perifernih regijah in območjih; zmanjkuje usposobljenih in kvalificiranih ljudi, ki bi se lotili razvojnih projektov in bi bili nosilci različnih dejavnosti in inovacij,
- izguba oseb, v katere se je doslej veliko investiralo (šolanje, različna usposabljanja),
- prostorske spremembe, nastale z opuščanjem določenih dejavnosti in njihovih funkcionalnih območij.

Pozitivne posledice:

- promovira dejavnosti ali območja Slovenije v tujini,
- povečuje informacijski pretok,
- ustvarja nove zveze in poznanstva,
- povečuje možnosti mednarodnega gospodarstva,
- s spodbujanjem mednarodnega pretoka strokovnjakov lahko povečuje možnost uvajanja inovacij,
- povečuje odprtost in tolerantnost pri ljudeh,
- navaja k splošni modernizaciji lastnega okolja.

Beg možganov na eni strani, pomeni pridobivanje možganov na drugi. Kot v svojem članku navaja Xavier Bosch (Bosch, 2003, str. 2210-2211), približno 50% Evropejcev, ki je v letu 2003 zaključevalo doktorski študij v ZDA, tam tudi ostane še dolgo po študiju ali celo za vedno. Največ takih sicer prihaja iz Velike Britanije (le 30% se jih vrne domov), precej nižji odstotek pa so zabeležili pri Nemcih (domov se jih vrne 75%). Raziskava je pokazala, da bo večina evropskih znanstvenikov (po oceni naj bi le teh v letu 2003 bilo 400.000), ki delajo v ZDA, tam tudi ostala. Razlogi za to so predvsem prisotnost mnogih odličnih raziskovalnih centrov s fleksibilno in odprto strukturo zaposlovanja, močna podjetniška kultura, visok življenjski standard in kvaliteta življenja. V ZDA tako odhajajo najboljši študentje, tisti pa, ki ostanejo v Evropi, velikokrat opustijo delo raziskovalcev in se zaposlijo v drugih, podjetniških sferah.

Kljub temu, da Evropa sicer izšola več znanstvenikov kot npr. njeni tekmi ZDA in Kanada, ima le 5,4 znanstvenikov /1000 zaposlenih, v primerjavi z ZDA, ki beleži 8,7 in Japonsko s 9,7 znanstvenikov/1000 zaposlenih. Težava, s katero se sooča Evropa je tudi staranje sektorja znanstvenikov. Slednji zavrača mlad, inovativen kader ter sredstva in neodvisnost, potrebna za razvoj novih idej. Veliko mladih tako niti ne more slediti svojim idejam v najbolj kreativnem obdobju življenja.

Večkrat muhast evropski sistem zaposlovanja oziroma napredovanja, v katerem je bolj pomembno koga poznaš kot kaj si do sedaj naredil, prav tako odganja mlade znanstvenike. Slednji tako odhajajo na post-doktorski študij, ker vejo, da lahko pričakujejo odlične delovne pogoje ter nepopustljivo vendar transparentno in pravično karierno strukturo. Sistem v ZDA mladim raziskovalcem omogoča prijavljanje na razpise za financiranje lastnega raziskovanja, v okviru katerega neodvisno vodijo svoj laboratorij (na sploh je v ZDA na voljo več denarja za inovativne projekte). Prav tako jim sistem »omogoča« čas, navadno 5 let, da pokažejo svoje sposobnosti in rezultate. Če se izkažejo, napredujejo do varnega mesta profesorja, če ne, morajo drugam. V mnogih evropskih univerzah pa so na drugi strani mladi raziskovalci osedlani s premnogo učnega gradiva in premalo časa, da razvijejo svoje ideje, prav tako jim nihče ne zagotavlja napredovanja, če se izkažejo.

Še eden izmed razlogov za boljše pogoje znanstvenikov v ZDA je ta, da raziskovalna politika v ZDA in na primer v Kanadi omogoča boljše izkoriščanje virov in sredstev celotnega kontinenta kot je to v Evropi – v državah ZDA so si znanstveniki bolj enotni oziroma vodijo enako raziskovalno politiko ter so posledično med sabo bolj povezani, lažje sodelujejo, hkrati pa je sam poklic znanstvenika v ZDA bolj cenjen kot Evropi.

Eden izmed potrebnih ukrepov za zaviranje bega možganov je približati kariero znanstvenika mladim oziroma jo narediti bolj privlačno in konkretni ukrep, ustanovitev ERC – Evropskega raziskovalnega centra. Ideja o slednjem se je rodila leta 2002, potrjeno in zares pa je začel delovati februarja leta 2007.

Če bo EU želela ohranjati in povečati svojo konkurenčnost v svetu, bo morala med drugim poskrbeti tudi za to, da bo visokokvalificiran kader ostajal doma, postati privlačen trg strokovnjakov iz tujine in nenazadnje omogočiti, da se bodo tisti, ki so odšli po znanje ali delo v tujino, vrnil.

2.2.1. Lizbonska strategija na ravni Evropske unije

Zaradi konkurenčne prednosti ZDA pred Evropo in hitreje razvijajočih se nekaterih držav Azije, je Evropski svet leta 2000 v Lizboni sprejel nov strateški cilj Evropske unije. Voditelji vlad držav članic EU so se na vrhu Evropskega sveta v Lizboni marca leta 2000 dogovorili o novem strateškem cilju Evropske unije, in sicer **do leta 2010 postati najbolj konkurenčno, dinamično ter na znanju temelječe gospodarstvo na svetu**. Lizbonska strategija je bila na naslednjih srečanjih Evropskega sveta dopolnjena in v letu 2005 zaradi nedoseganja rezultatov prenovljena.

Kot navaja Revizijsko poročilo računskega sodišča RS (Revizijsko poročilo - Lizbonska strategija na področju raziskav in razvoja, 2009, str. 12) so prednostna področja za uresničitev lizbonskih ciljev na evropski ravni sledeča:

- naložbe v znanje in inovacije,
- izkoriščanje poslovnih zmožnosti, zlasti malih in srednje velikih podjetij,
- naložbe v ljudi in posodabljanje trga dela,
- podnebne spremembe in energetika.

Nekateri merljivi lizbonski cilji, ki jih je potrdil evropski svet:

- povečanje stopnje zaposlenosti na 70% do leta 2010, z vmesnim ciljem 67% do leta 2005,
- 3% delež vlaganj v raziskave in razvoj v razmerju do BDP do leta 2010,
- povečanje deleža obnovljivih virov energije na 15% in doseganje 8% deleža bio goriva do leta 2015,
- zmanjšanje administrativnih bremen za 25% na ravni Evropske unije do leta 2012.

Glavna cilja prenovljene Lizbonske strategije sta postala osredotočenje na gospodarsko rast ter zaposlovanje ob enakovredni obravnavi gospodarske, socialne in okoljske razsežnosti. Prenovljena strategija ureja tudi vprašanje upravljanja strategije. Za izboljšanje upravljanja sta bili oblikovani dve triletni obdobji: prvo od 2005 do 2008 in drugo od 2008 do 2010.

Za udejanjanje družbe, temelječe na znanju, so bili izbrani sledeči cilji Lizbonske strategije:

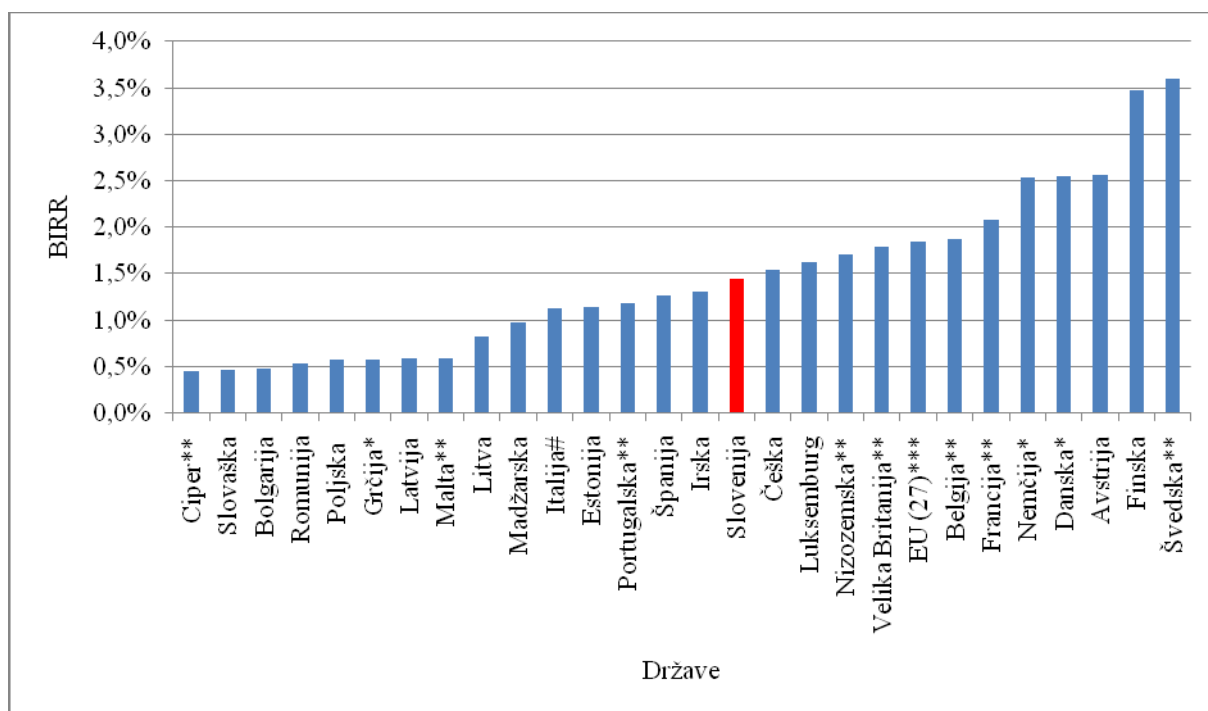
- BDP namenjen za raziskave in razvoj: 3% BDP do leta 2010, od tega 2/3 iz poslovnega sektorja,
- vzpostavitev evropskega raziskovalnega območja,
- stimulacija zaposlovanja znanstvenikov in raziskovalcev,
- 100% povezanost šol z internetom,
- 12,5% odraslih vključenih v vseživljenjsko učenje, dostopno vsem.

V okviru prvega prednostnega področja, torej pri naložbah v znanje in inovacije, je vrh EU marca 2008 razglasil peto svoboščino - prost pretok znanja. Za odpravo ovir prostemu pretoku znanja je treba povečati čezmejno mobilnost raziskovalcev, študentov, znanstvenikov in univerzitetnih predavateljev, za evropske raziskovalce zagotoviti bolj odprt in konkurenčnejši trg dela, ki bo nudil boljše poklicne možnosti ter bo preglednejši in bolj družinsko naravnani. Potrebno je nadaljevati izvajanje visokošolskih reform, olajšati in spodbujati optimalno uporabo intelektualne lastnine, ustvarjene v javnih raziskovalnih zavodih, da bi izboljšali prenos znanja v gospodarstvo. Spodbujati je treba tudi prost dostop do znanja in inovacij, razviti znanstveno odličnost, vzpostaviti novo generacijo vrhunske raziskovalne infrastrukture ter spodbuditi vzajemno priznavanje kvalifikacij (STA, 14. marec 2009).

Kot je razvidno iz slike 4, so v letu 2007 največ denarja za raziskave in razvoj namenile Švedska, Finska in Nemčija, najmanj pa Ciper, Romunija in Bolgarija. Tri velike članice, Nemčija, Francija in Velika Britanija v evropski proračun za raziskave in razvoj namenjajo

kar 60% delež. V Sloveniji se je kljub nenehnemu govorjenju o vlaganju v raziskave in razvoj, delež BDP-ja, ki ga vlagamo v ta namen v primerjavi z letom 2006 znižal, in je v letu 2007 znašal 1,45% BDP, kar je precej manj od evropskega povprečja 1,85% BDP.

Slika 4: Izdatki za raziskave in razvoj, izraženi v deležu BDP po državah EU-27 v letu 2007.

Legenda: * ocenjena vrednost, ** provizorna vrednost, *** ocena po Eurostat, # podatek za leto 2006
Vir: Gross domestic expenditure on R&D (GERD) - Percentage of GDP, 2009.

Do danes cilji, zapisani v Lizbonski strategiji, niso doseženi niti na ravni Evropske unije niti na nacionalni ravni.

Za uspešen razvoj raziskovalno-razvojne dejavnosti ter uspešno »zaposlitev možganov« doma, je torej potrebno vlagati v razvoj družbe znanja. Nova paradigma gospodarskega razvoja, ki temelji na tehnološkem napredku in globalizacijskih tokovih, in pa primerjalna analiza gospodarskih rezultatov EU opozarjata, da mora unija za ohranitev konkurenčnosti na področju tehnološkega razvoja narediti več. Za uspešno gospodarsko rast v razvitih gospodarstvih je torej nujno vlaganje v človeški kapital ter raziskave in razvoj, ki pripeljejo do novih, inovativnih tehnologij ter proizvodov z visoko dodano vrednostjo (Bavdaž, Domadenik, Mihelič, Ogriajšek, Redek & Sambt, 2009, str. 20).

2.2.2. Lizbonska strategija na nacionalni ravni

Slovenija je v letu 2005 za izvajanje in uresničevanje Lizbonske strategije pripravila program reform, ki je opredeljeval pet prednostnih področij (Revizijsko poročilo - Lizbonska strategija na področju raziskav in razvoja, 2009, str. 14):

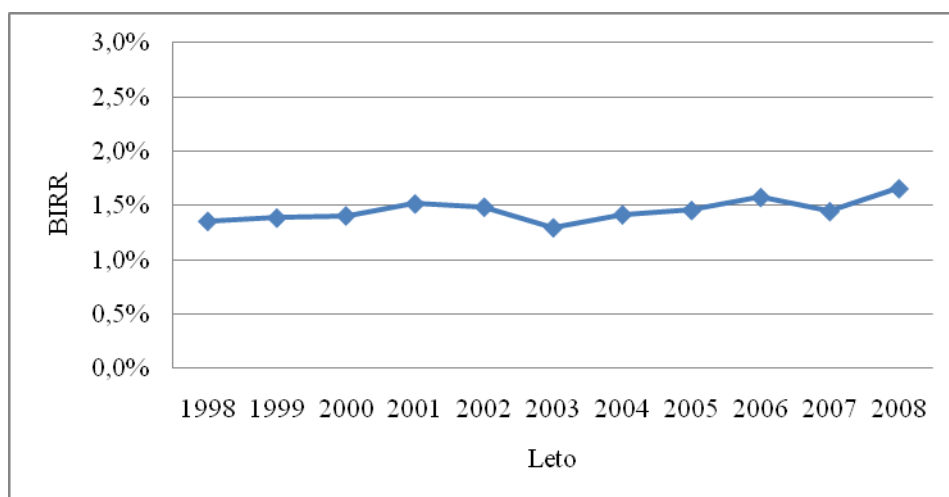
- konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast,
- učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta,
- učinkovita in cenejša država,
- sodobna socialna država in večja zaposlenost,
- povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja.

Opremljena sta bila tudi dva merljiva lizbonska cilja:

- skupna stopnja zaposlenosti 70% do leta 2010, vmesni cilj 67% do leta 2008,
- bruto domači izdatki za raziskovalno razvojno dejavnost (BIRR) naj bi do leta 2010 dosegli 3% BDP, vmesni cilj je bil 2,5% BDP do leta 2008.

Ker se vlaganje v raziskave in razvoj pogosto omenja kot pomemben dejavnik gospodarskega napredka države, v sliki 5 prikazujem izdatke namenjene za R&R po letih za Slovenijo.

Slika 5: Letni izdatki za raziskave in razvoj, izraženi v deležu BDP (BIRR) za Slovenijo po letih.

Vir: Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2003-2008; Pregled finančnih kazalnikov za RRD, Slovenija, 1996-2003.

Rok za doseganje barcelonskega cilja vlaganj 3% BDP za raziskovalno-razvojno dejavnost je preložen iz leta 2010 na 2012. Kot vzrok za počasnejše doseganje tega cilja je Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo navedlo hitrejšo rast BDP od napovedi in kasnejše zvišanje BDP zaradi ponovnih preračunov (Revizijsko poročilo - Lizbonska strategija na področju raziskav in razvoja, 2009, str. 41).

Za učinkovitejše spodbujanje raziskovalne in razvojne dejavnosti je potrebna večja usmeritev k spremljanju učinkov vlaganj v raziskave in razvoj, s ciljem prestrukturiranja gospodarstva in doseganja višje dodane vrednosti na zaposlenega.

V okviru strukturnih prilagoditev ima vlada namen pospešiti že začrtane reforme in izvajanje ukrepov na področju krepitve družbe znanja. Narejeni so bili premiki na področju izobrazbene strukture prebivalstva, zaposlovanja in ohranjanja delovnih mest. Po načelu vseživljenjskega učenja želi vlada omogočiti, da se bodo ljudje lahko opremili z ustreznimi znanji v vseh življenjskih obdobjih in bodo tako bolje pripravljeni na izzive hitro spreminjajočega se sveta. Zato se z izboljšanjem sistema izobraževanja, priznavanjem kvalifikacij, izboljšanim sistemom štipendiranja in drugimi ukrepi zagotavlja boljšo kakovost izobraževanja, večjo povezanost s potrebami gospodarstva in trga dela ter večjo vključenost ljudi. Zlasti pri javnem financiranju terciarnega izobraževanja bo država še naprej spodbujala kakovost in učinkovitost ter večjo povezanost s potrebami podjetniškega sektorja (Poročilo o uresničevanju Programa reform za izvajanje Lizbonske strategije v Republiki Sloveniji leta 2009, str. 11).

Prihodnja gospodarska rast je na daljši rok v precejšnji meri odvisna od tega, kako bo Slovenija sposobna ustvarjati lastno novo tehnologijo in znanje, pri čemer ima ključno vlogo tudi beg možganov ali pa pridobivanje le-teh. Prisotnost visokokvalificiranih kadrov predvsem v podjetniškem sektorju, ki se učinkovito povezuje z visokokvalificiranimi kadri v raziskovalni in akademski sferi, bo ključno opredelila inovacijske sposobnosti gospodarstva, kar pa bo značilno vplivalo na konkurenčnost in rast Slovenije. Zaenkrat Slovenija zaostaja za razvitimi državami ali pa je podpovprečna v EU (Bavdaž et al., 2009, str. 24).

Evropska unija je leto 2009 razglasila za evropsko leto ustvarjalnosti in inovacij in čeprav se zdi, da je zaradi svetovne gospodarske krize prostora za inovacije vedno manj, nekateri poudarjajo ravno vlogo pametnih investicij in ohranjanje inovativnega potenciala podjetij, da bodo ob izhodu iz krize konkurenčnejša, možnosti za gospodarsko rast in ponovno zaposlovanje pa bodo večje, kot bi bile sicer (Mazi, 2009).

3. SLOVENIJA IN BEG MOŽGANOV

Beg izobražencev iz Slovenije je z zgodovinskega pregleda nekoliko težje sledljiv, saj je bilo slovensko ozemlje večino časa priključeno drugim, tujim državam. Kljub temu je v literaturi navedenih nekaj »poti«, ki so slovenske izobražence najbolj zamikale.

3.1. Zgodovinski pregled bega možganov v Sloveniji

Že pred začetkom množičnega izseljevanja v okviru slovenskih dežel v 18. stoletju, so s slovenskega etničnega prostora ljudje odhajali v Avstro-Ogrsko, Hrvaško, Slavonijo, Srbijo, Romunijo, Bolgarijo in Rusijo. V drugi polovici 19. stoletja se ljudje s slovenskega ozemlja selijo tudi čez Atlantik. Največ ljudi se je v tem času preselilo v Severno Ameriko ter Kanado, beležijo pa se tudi množične selitve v Južno Ameriko, in sicer Brazilijo, Argentino in Venezuelo.

Selitve v ZDA so se precej zmanjšale zaradi prve svetovne vojne in restriktivne politike ZDA. Pred gospodarsko krizo, v času med obema vojnama, so se tokovi selitev preusmerili v Evropo, in sicer Francijo, Belgijo in Nizozemsko. Motivi za emigriranje v tem času so bili predvsem ekonomske in politične narave.

Druga svetovna vojna povzroči selitve po vsej Evropi. V tem času naj bi naš prostor zapustilo okrog 20.00 ljudi. Večje količine političnih emigrantov naj bi nastale v Argentini, sledijo pa še ZDA, Kanada, Avstralija in države Zahodne Evrope (Lukšič-Hacin, 1995, str. 32).

Po osvoboditvi so v Jugoslaviji prevladovali ilegalne migracije, ki so bile proglašene kot politične emigracije. Emigracije, ne posebej številne, so potekale v zahodno Evropo, od tu pa tudi v Ameriko. Emigrantske politike Jugoslavija ni razvijala, mednarodne migracije so bile politično ocenjene kot negativen pojav. Leta 1963 je Jugoslavija odprla meje za mednarodne migracije, kar pomeni, da so se uradno odprle meje za izseljevanje. Že v sedemdesetih letih mednarodne migracije postanejo množične, začnejo pa se kazati posledice odhoda kvalificiranih delavcev in strokovnjakov. Zaradi odhoda selekcioniranih emigrantov se je delovna sposobnost, kvalifikacijska in strokovna usposobljenost delovne sile v Jugoslaviji poslabšala. Jugoslavija je sicer skušala voditi reemigracijsko politiko, vendar je bila ena od ovir tudi ta, da ni uspela dobiti od imigrantskih družb, kjer delajo jugoslovanski emigranti, kompenzacij, del presežne vrednosti, ki jo ustvarijo njeni emigranti (predvsem strokovnjaki in kvalificirani kadri) v teh družbah. To seveda ni bilo odvisno le od emigrantskih družb, ampak v veliki meri od imigrantskih družb, ki takšnim rešitvam niso bile naklonjene (Klinar, 1983, str. 34-38). V 70-ih letih so kvalificirani delavci tako odhajali predvsem, ker jim je tujina omogočala več možnosti strokovnega izpopolnjevanja in napredovanja.

Tabela 2: Odhodi slovenske pameti v zgodovini.

Kdaj	Kam	Razlogi
2. polovica 19. stoletja	ZDA, Kanada, Brazilija, Argentina	ekonomski
po 1. svetovni vojni	Francija, Belgija, Nizozemska	ekonomski, politični
čas 2. svetovne vojne	ZDA, Kanada, Avstralija, Z Evropa	politični
po 2. svetovni vojni do 1960	Z Evropa, nekaj v ZDA	politični
do 1970	Z Evropa	politični, ekonomski
1980	Z Evropa, ZDA	ekonomski

Vir: M. Lukšič-Hacin, *Ko tujina postane dom*, 1995, str. 32; Panič, *Beg možganov in njegove posledice za sistem znanosti*, 2004, str. 63.

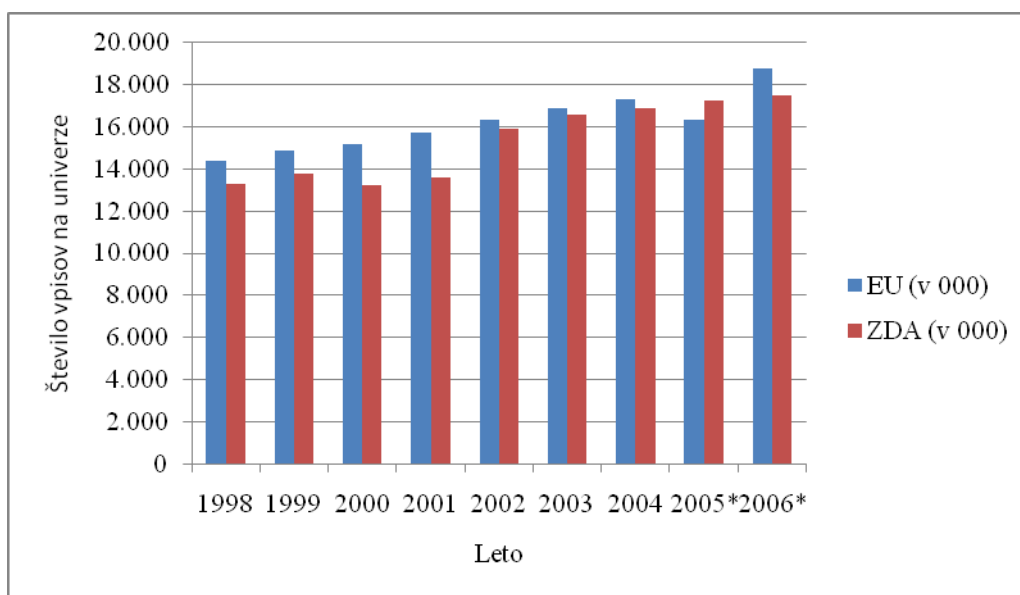
V 80-ih letih so se poslabšali pogoji za delo, prav tako je padel tudi življenjski standard, kar je odliv strokovnjakov v tujino še povečalo. Zaprtje zahodnega trga delovne sile je povzročilo številne reemigracije nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, medtem ko je postal beg možganov trajna migracija, zahod je namreč potreboval strokovnjake, ki jim jih je doma primanjkovalo. V začetku 90-ih let dejanska emigracija slovenskih znanstvenikov ni bila velika, največja pa je bila v letih največje krize v Sloveniji, med letoma 1990 in 1992 (Panič, 2004, str. 63).

3.2. Izobrazbena struktura v Sloveniji

V današnjem času, ko si cel svet skuša opomoči od gospodarske krize, sta znanje in izobrazba skoraj nujen pogoj za pridobitev ali ohranitev delovnega mesta. Še zdaleč sicer ne rešujeta pred revščino, sta pa eden izmed načinov, da se ji izognemo ali jo omilimo.

Pomena izobrazbe se očitno zavedajo tako tisti, ki zaposlujejo kot tisti, ki bodo v nekaj letih, če ne prej, iskali zaposlitev, saj, kot je razvidno iz slike 6 število študentov, vpisanih na visokošolski študij, po letih narašča tako v ZDA kot v EU.

Slika 6: Število vpisov na univerze v ZDA in EU- 25 od leta 1998 do leta 2004 in za EU-27 od leta 2005 do leta 2006.

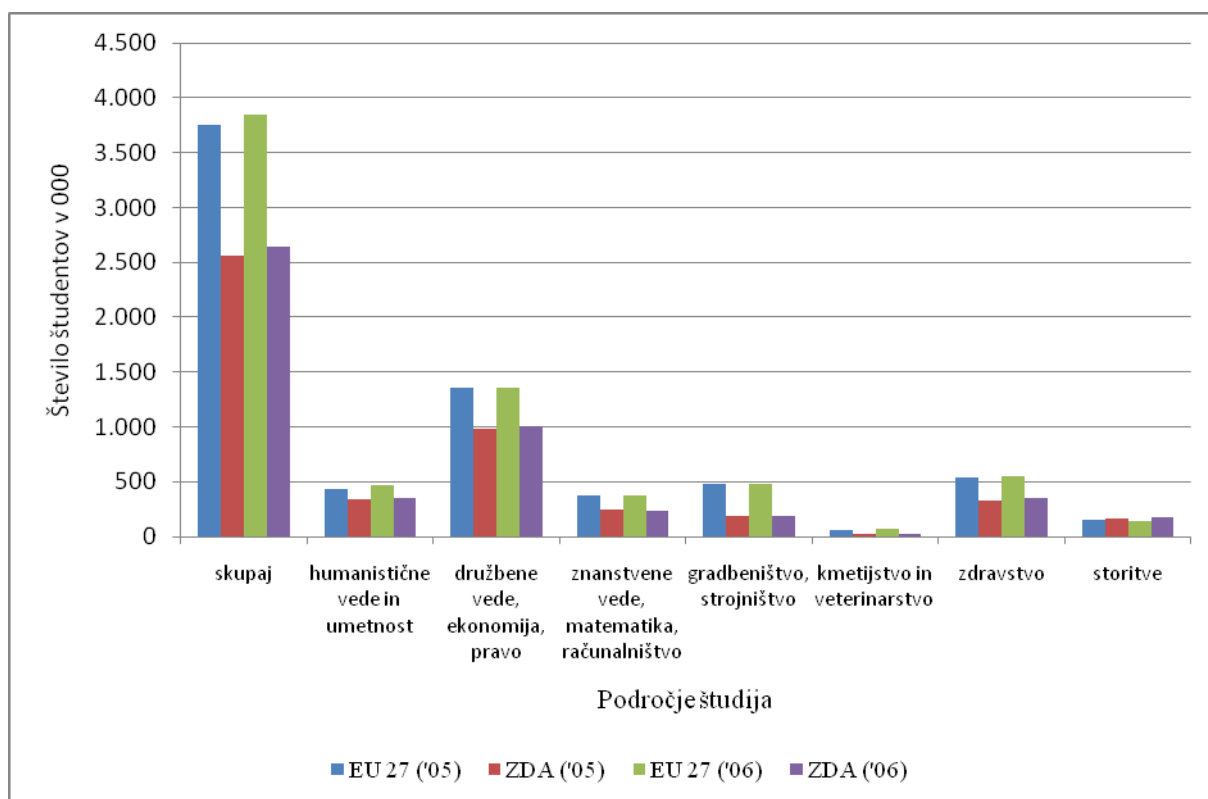
Legenda: * podatki za EU-27

Vir: Europe in figures, Eurostat yearbook 2006/07, 2007, str. 93; Europe in figures, Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 175; Europe in figures, Eurostat yearbook 2009, 2009, str. 192.

Tako kot število vpisov, narašča tudi število diplomantov. Najpopularnejša področja študija so družbene, poslovne vede in pravo, iz česar diplomira največji odstotek študentov v ZDA in v Evropski uniji.

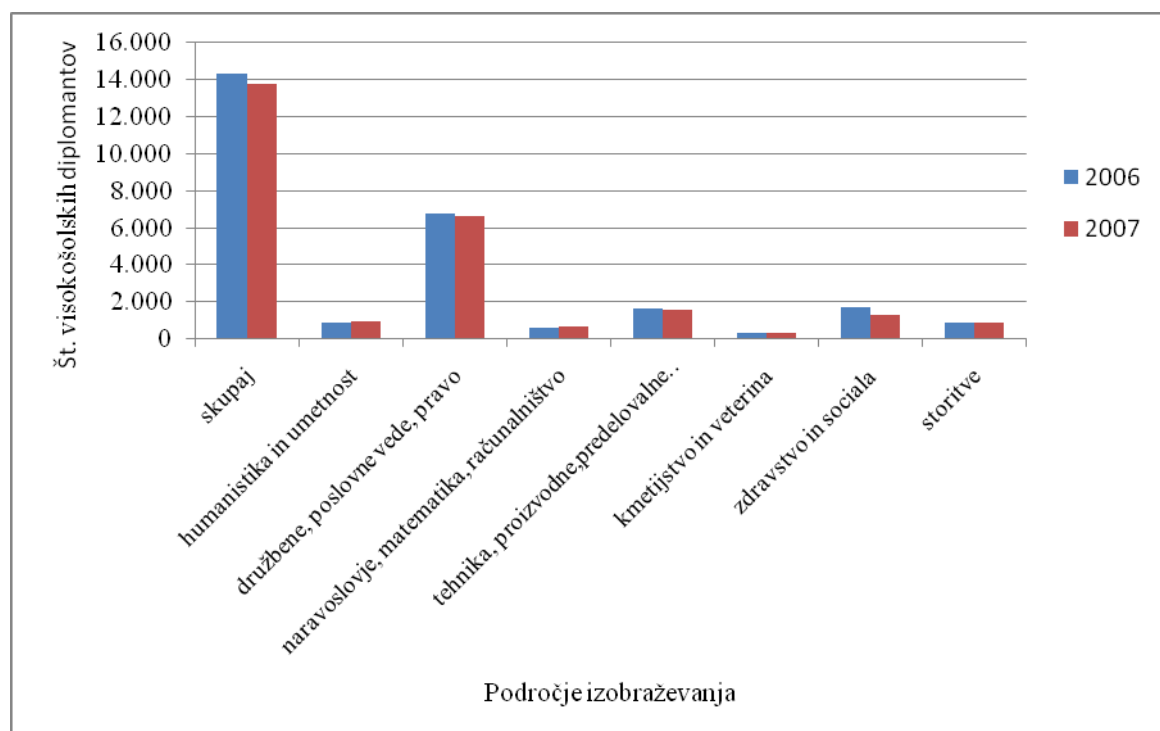
Slika 7: Visokošolski diplomanti v letu 2006 in 2007 za EU in ZDA po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja.

Vir: Europe in figures, Eurostat yearbook 2008, 2008, str. 178; Europe in figures, Eurostat yearbook 2009, 2009, str. 194.

Tudi v Sloveniji je v letih 2006 in 2007 največ študentov diplomiralo iz družboslovnih ter poslovnih ved in prava, kar prikazujem v sliki 8.

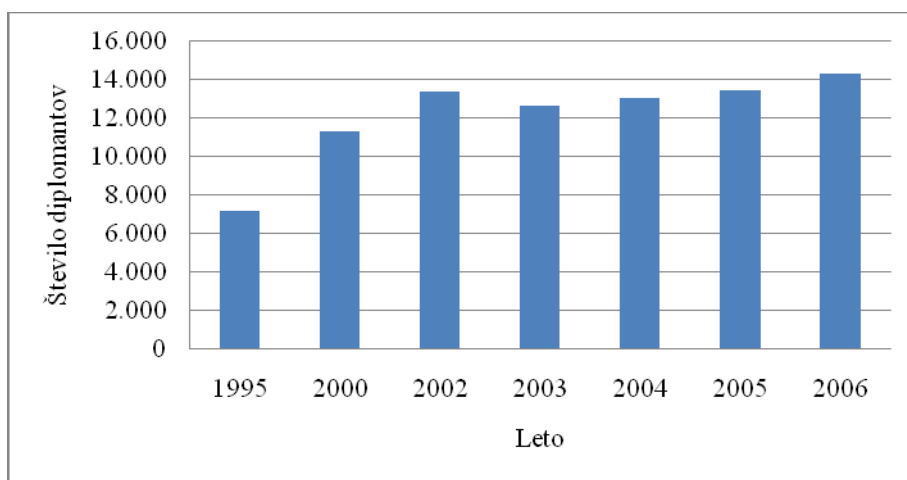
Slika 8: Visokošolski diplomanti v Sloveniji v letu 2006 in 2007 po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) .

Vir: Visokošolski diplomanti v letu 2006 po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) in vrsti programa, po spolu, Slovenija, 2006; Visokošolski diplomanti v letu 2007 po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) in vrsti programa, po spolu, Slovenija, 2007.

Iz slike 9 je razvidno število diplomantov na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih, ki se od leta 2002 ves čas povečuje. Leta 2006 je diplomo pridobilo 14.311 študentov, kar je skoraj 100% več kot leta 1995.

Slika 9: Število diplomantov visokošolskega študija po univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih po letih.

Vir: Diplomanti visokošolskega študija po univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih, po vrsti programa in načinu študija, Slovenija, letno.

Izobraževanje, ne samo v času študija, temveč vseživljenjsko izobraževanje vedno bolj pridobiva na pomenu. Eden izmed razlogov je staranje prebivalstva, med drugim pa se v Sloveniji govori tudi o dvigu zgornje meje delovne dobe.

4. Odhajanje slovenskih raziskovalcev, študentov in zaposlenih v tujino

Meddržavno primerljivi podatki o migracijah najbolj izobraženih in usposobljenih kadrov so zelo redki, tudi v najbolj razvitih državah. Na drugi strani so bile v devetdesetih letih in v tekočem desetletju (zlasti pred priključitvijo Slovenije in drugih devetih držav k EU) pogoste domneve o precejšnjem dejanskem in potencialnem odlivu teh kadrov iz nekdanjega socialističnega dela Evrope na zahod (Bevc et al., 2006, str. 3).

4.1. Odseljevanje raziskovalcev

V mednarodni projekt Migration – Europe's Integration and The Labour Force Brain sredi 1990-ih let o begu možganov iz 10 nekdanjih socialističnih držav na zahod, je bila vključena tudi Slovenija. Opazovana populacija so bili v tem primeru najbolj usposobljeni kadri in sicer raziskovalci z magisterijem ali doktoratom. Po verjetnosti odhoda v tujino za več kot 1 leto, so bili anketiranci grupirani v »odločene« selivce, »odločene« ne-selivce in ostale, neodločene oziroma manj odločene selivce. Rezultati raziskave so pokazali, da je med anketiranimi slovenskimi raziskovalci, ki bi odšli na delo v tujino za več kot eno leto, največ (75%) takih, ki bi bili pripravljenih tam ostati 1-3 leta, vendar pa je znotraj njih večina neodločenih selivcev. Glede na predvideno trajanje bivanja v tujini pa je bila sredi 90-ih let v

Sloveniji med potencialnimi selivci nagnjenost k srednjeročnim in dolgoročnim odhodom v tujino večja kot je bilo to značilno v povprečju za potencialne selivce v večini drugih opazovanih držav (Bevc et al., 2004, str. 84).

Konec 2006 je Inštitut za ekonomska raziskovanja v Ljubljani izvedel anketiranje slovenskih raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom, evidentiranih pri Javni agenciji Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost. Ugotovili so, da je bilo v letu 2005 v populaciji 65% raziskovalcev doktorjev, preostalih 35% pa magistrstov. Delež doktorjev je bil večji pri moških kot pri ženskah. Glede na stanje pred desetimi leti se je delež doktorjev v populaciji povečal za 10,6 odstotnih točk. Povečanje je bilo precej večje pri ženskah (za 18,8 odstotnih točk) kot pri moških (8,1 odstotne točke) (Bevc et al., 2006, str. 8).

Tabela 3: Primerjava populacije raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom v letu 2005 s populacijo v letu 1995 po stopnji izobrazbe in spola – Slovenija (%).

Stopnja izobrazbe	2005			1995		
	Doktorji	Magistri	Skupaj	Doktorji	Magistri	Skupaj
Moški	68,5	31,5	100	60,4	39,7	100
Ženske	59,1	40,9	100	40,3	59,7	100
Skupaj	65,2	34,8	100	54,6	45,4	100

Vir: Bevc et al., Potencialni odliv človeških virov iz slovenske RRD v tujino in v druge dejavnosti v Sloveniji ter primerjava s stanjem sredi 90. let, 2006, str. 8.

Glede namere anketiranih raziskovalcev iti v tujino za več kot 1 leto, je bilo leta 2005 27,2% takih, ki so na odgovor odgovorili pritrdilno, skoraj enak rezultat je pokazala raziskava opravljena leta 1995 (27,3%). Večina anketirancev (75%), ki nameravajo oditi v tujino za več kot eno leto, bi v tujini ostala med 1 in 3 leti, za vedno ali za precej dolgo obdobje (več kot 10 let) bi odšlo 4,4% raziskovalcev, ki skupaj s tistimi, ki nameravajo oditi od 4 do 10 let predstavljajo potencialne »dokončne« emigrante. Struktura je zelo podobna kot tisti, ki izhaja iz raziskave za sredino 90. let (Bevc et al., 2006, str. 36-37).

Tabela 4: Glavni motivi in pomisleki glede odhoda raziskovalcev v tujino na podlagi raziskave, opravljene leta 2005

Motivi za odhod	Pomisleki
<ul style="list-style-type: none"> • boljši pogoji za znanstveno delo • znanje jezika in poznavanje razmer v državi odhoda • možnost zaposlitve • visoka življenjska raven in plač 	<ul style="list-style-type: none"> • težave v zvezi z zaposlitvijo partnerja in šolanje otrok • težave v zvezi z zaposlitvijo in priznavanjem izobrazbe, pridobljene v tujini, po vrnitvi v Slovenijo • domotožje • starost • zdravstvene težave

Vir: Bevc et al., Potencialni odliv človeških virov iz slovenske RRD v tujino in v druge dejavnosti v Sloveniji ter primerjava s stanjem sredi 90. let, 2006, str. 39-43.

Med državami, v katere slovenski raziskovalci odhajajo za več kot eno leto ali pa o takem odhodu razmišljajo, so najbolj priljubljene ZDA, Nemčija, Velika Britanija, Avstrija in Avstralija. Med evropskimi državami se kot zanimive kažejo še Italija in Francija, med neevropskimi pa Kanada (Bevc et al., 2006, str. 37).

Z analizo emigracije raziskovalcev kot najbolj usposobljenega kadra je bilo ugotovljeno, da se je precejšen del zelo verjetne potencialne emigracije iz srede 90-ih let v obdobju 1995-2004 kljub izboljšanim razmeram na področju raziskav in razvoja, spremenil v dejansko emigracijo. Evidentirana je bila 40% »realizacija« (od tega je šlo v petini primerov dejansko za kroženje, saj so se emigranti do leta 2004 že vrnili v Slovenijo). Ocena je bila, da je dejanska »realizacija« večja in da znaša okoli 50%. Primerjava potencialne in dejanske emigracije raziskovalcev, nadalje pa obeh s potencialno emigracijo študentov, je pokazala še, da skozi meddržavno mobilnost in selitve, Slovenija izgublja mlade strokovnjake s področja naravoslovnih in tehničnih ved, ki bi jih za pospešen tehnološki in gospodarski razvoj nujno potrebovala doma in jih nekod že primanjkuje (Bevc et al., 2004, str. 156).

4.2. Odseljevanje študentov

Leta 2004 je bila pod vodstvom dr. Milene Bevc opravljena raziskava o migracijski politiki in begu možganov z osrednjim ciljem oceniti odselitveni potencial mlade generacije ter motive in ovire za odselitev v tujino. Prikazani so v tabeli 6.

Znotraj raziskave je bilo ugotovljeno, da je slovensko prebivalstvo manj nagnjeno k začasni ali trajni migraciji v primerjavi z nekdanjimi socialističnimi državami, toda nevarnost odliva najbolj usposobljenih oziroma bega možganov je precejšnja, zlasti med mladimi.

Pri analizi odseljavanja študentov v tujino so znotraj raziskave ugotavljali dejansko in potencialno mobilnost ter migracije študentov. Slednje so razdelili v skupino, ki je na podlagi mednarodnih izmenjav že pridobila izkušnje v tujini in skupino študentov, ki se mednarodnih izmenjav ni udeležila, je pa zaradi študijske usmeritve toliko bolj odzivna na ponudbe iz tujine.

V skupini študentov, ki je že okusila študij v tujini v okviru mednarodnih izmenjav je dobrih 36% študentov odgovorila, da so pripravljeni na odhod tujino za krajše obdobje (do 3 let), 34% pa bi jih bilo pripravljenih oditi na delo v tujino za daljše obdobje. V skupini študentov, ki se mednarodne izmenjave niso udeležili, bi se v tujini zaposlilo več kot 50% vprašanih, od tega 23% za daljše obdobje in dobrih 36% za 3 leta ali manj. Proučevana populacija mladih (sedanjih in nekdanjih študentov) v znatni meri dopušča možnost, da bo njihovo delovno mesto in potemtakem tudi bivališče, zunaj Slovenije. Možni odselitveni potencial »možganov« je torej precejšen. Prav tako mobilnost mladih spodbujajo predhodne izkušnje, pridobljene z udeležbo v mednarodnih izmenjavah (Bevc et al., 2004, str. 87-99).

Tabela 5: Motivi in ovire anketiranih slovenskih študentov pri zaposlitvi v tujini

Motivi za odhod	Ovire
<ul style="list-style-type: none"> • možnost strokovnega izobraževanja in usposabljanja • želja po utrditvi strokovnih znanj in komunikacijskih veščin • želja po pridobitvi zvez in poznanstev kot opora poznejšemu poslovnemu sodelovanju • višji pričakovani zaslužki • priložnost pridobitve širše splošne izobrazbe • odprtost in tolerantnost prebivalstva v sprejemnih območjih • privlačnost novih delovnih in bivalnih pogojev • okrepitev samozavesti z uspehom v tujem okolju • ugled izobraževalne ustanove ali delovnega okolja 	<ul style="list-style-type: none"> • bivalna kakovost domačega okolja • pomanjkanje stikov z domačim okoljem • težave pri ustvarjanju družinskega življenja

Vir: Bevc et al., Migracijska politika in problem bega možganov, 2004, str. 115-116.

4.3. Odseljevanje zaposlenih z visokošolsko izobrazbo

Potencialni »beg možganov« so v okviru raziskave leta 2004 proučevali tudi med zaposlenimi slovenskimi prebivalci z visokošolsko izobrazbo, in sicer s pomočjo krajših intervjujev.

Tabela 6: Motivi in pomisleki za odhod na delo v tujino.

Motivi za odhod	Pomisleki
<ul style="list-style-type: none"> • formalni pogoji napredovanja v karieri • privlačnost novih delovnih pogojev • možnosti strokovnega izobraževanja in usposabljanja • ugled organizacije ali delovnega okolja v tujini • želja po utrditvi strokovnih znanj in komunikacijskih veščin • z uspehom v tujem okolju bi si povečali možnosti kariernega napredovanja v domačem okolju • višji pričakovani zaslužki • odmik od domačega okolja • prednosti novega, ločenega bivalnega okolja • osebna ambicioznost • avanturistični duh in radovednost • dosedanji stiki, zveze in izkušnje z mednarodnim okoljem	<ul style="list-style-type: none"> • družinske razmere in v tem okviru skrb za otroke • prilagoditve osebnega življenjskega stila, norm, obnašanja • odhod iz domače urejenosti (socialno tveganje) • pretrganje vezi z domačim okoljem • negotovost glede novih delovnih, družinskih in družabnih obveznosti • kakovost bivanja v slovenskem okolju • morebitne težave pri vračanju v domače okolje (ekonomsko tveganje) • nezaupanje družbeni toleranci v predvidenih tujih okoljih

Vir: Bevc et al., Migracijska politika in problem bega možganov, 2004, str.116.

Več pomislekov so izrekle ženske, ki bi selitev v tujino lažje izvedle, če bi zakonski partner bolj sodeloval pri vzgoji otrok in s tem nekoliko upočasnili karierni korake, če bi obstajale možnosti, da se v tuje okolje začasno preseli cela družina, če bi bile bolj urejene stanovanjske in lastniške razmere in če bi bila negotovost vključitve v delovno okolje blizu domačega kraja po vrnitvi iz tujine, manjša (varnost delovnega mesta) (Bevc et al., 2004, str. 112).

5. Analiza bega možganov v informacijski tehnologiji

Področje informacijske tehnologije (IT) je eno izmed področij, kjer je opažen povečan beg možganov v tujino, zato v nadaljevanju na kratko predstavljam omenjeno panogo in povzetek intervjujev opravljenih med IT strokovnjaki iz Slovenije.

5.1. Predstavitev IT panoge

V gospodarsko panogo informacijskih tehnologij, ki jo navadno krajše zapišemo kot IT, spadajo tehnološka podjetja, ki se ukvarjajo z računalništvom ter komunikacijami in zaposlujejo strokovnjake, ki načrtujejo, izdelujejo, implementirajo in vzdržujejo programske in strojno opremo za hrambo, prenos in obdelavo podatkov. Z drugimi besedami - v panogo se uvrščajo podjetja, ki se ukvarjajo s programsko in strojno računalniško opremo. Omenjena klasifikacija ni povsem dorečena in včasih se v panogo IT uvrščajo tudi komunikacijska podjetja, tako se v nekaterih primerih za takšno razširjeno panogo uporablja kratica ICT (angl. Information, Communication and Technology).

Panoga informacijskih tehnologij je v zadnjih letih ena najhitreje rastočih gospodarskih panog v svetu. Zaradi izjemnega razvoja tehnologij in globoke penetracij le-teh v vsakodnevno življenje, doživlja izjemno rast. Tako je med največjimi podjetji na svetu vedno več podjetij iz te panoge, še posebej pogosto so zastopani lastniki IT podjetij med najbogatejšimi posamezniki (Bill Gates – Microsoft, Larry Ellison – Oracle, Michael Dell – Dell, itd.).

Najmočnejša podjetja iz panoge IT so skoraj ekskluzivno iz ZDA (na primer IBM, HP, Microsoft in Dell) in Japonske (Hitachi, Sony in Canon). V Evropi podjetje, ki se uvršča med največja IT podjetja najdemo šele, če pod informacijske tehnologije štejemo tudi komunikacijska podjetja. Tak predstavnik v Evropi je Nokia.

Ena izmed odskočnih desk, preko katere mladi slovenski IT strokovnjaki odhajajo v tujino so tuja podjetja oziroma njihove podružnice v Sloveniji, ki ponujajo naravno pot napredovanja iz oddelkov v Sloveniji v tiste na evropski ali svetovni ravni. Glede na to, da imajo podružnice v tujini domala vsa velika IT storitvena podjetja, ne glede na področje delovanja, znotraj IT obstajajo možnosti za migracijo.

Drug razlog je relativna enotnost področja IT, kjer večina inovacij in tehnologij še vedno izvira iz ZDA, tako ali drugače so na voljo celotnemu svetu. Znanje se nezadržno širi preko svetovnega spleta, angleščina pa je univerzalni jezik komunikacije. Navedeni razlogi so dodatni faktor, zaradi katerih se lahko domači strokovnjaki enakovredno kosajo s tujimi in so menjave služb med podjetji v različnih državah enostavnejše.

Prav tako je pomemben dejavnik pri migracijah dejstvo, da v IT sektorju formalna izobrazba velikokrat nima prave teže in so talentirani kadri zgolj na podlagi svojih sposobnosti opaženi in vabljeni na študij oziroma delo v tuja podjetja.

5.2. IT v svetu

Globalno gledano je migracija študentov in kadrov v IT panogi precej pogost pojav. Najbolj opazne so migracije azijskih, predvsem kitajskih in indijskih študentov v Združene države Amerike, ki je še vedno največja svetovna IT velesila. V letu 2005 je skoraj polovica ameriških vizumov H-1B, ki tujcem s posebnimi znanji omogočajo zaposlitev v ameriških podjetjih, končalo v rokah računalniških strokovnjakov. Tuji študentje na tehniških univerzah v ZDA so leta 2005 predstavljali približno 60% vseh, ki so doktorirali, od tega jih je več kot polovica iz azijskih držav, okrog 15% pa iz Evrope (CRS Report for Congress, 2008, str. 5-15).

Pri migracijah na področju IT ne gre samo za migracije na željo tujcev. Veliko močnih podjetij v IT panogi po tujih univerzah, spet predvsem indijskih in kitajskih, novači najboljše študente in jim ponuja službe in štipendije za nadaljnje delo. Prav tako je pogost pojav ustanavljanje raziskovalnih centrov in drugih oblik podjetij v tujih državah, iz katerih najboljši strokovnjaki slej kot prej končajo v matični državi podjetja.

5.3. Analiza bega možganov v IT panogi

V nadaljevanju prikazujem povzetek petih intervjujev, opravljenih med strokovnjaki, ki danes delujejo na IT področju. Dva izmed njih sta študirala v tujini, vendar sta se v Slovenijo vrnila, trije pa so se po študiju v Sloveniji odločili za delo v tujini. Intervjuji so bili opravljeni v mesecu novembru 2009. Z njimi sem skušala pridobiti razloge za odhod na študij ali delo v tujino, razloge za vrnitev, prednosti, ki jih tujina ponuja tako glede zaposlitve kot življenja na sploh in vzroke, kaj je po mnenju intervjuvancev narobe v Sloveniji, da visoko usposobljen kader odhaja.

S strokovnjakoma, ki danes delata v Sloveniji, je bil intervju opravljen osebno, z ostalimi tremi preko spleta. Intervjuji so navedeni v prilogi 1.

Razlogi za odhod na študij v tujino:

- pridobitev štipendije za študij na elitni šoli (Cambridge, Velika Britanija),
- zelo dober akademski program (Cambridge, Velika Britanija; Clark University ZDA),
- zanimiva in predvsem manj akademska predavanja,
- odlično študijsko okolje in socialni del, ki ga univerza ponuja,

- odlično opremljeni laboratoriji,
- priložnost, ki je ni vredno zamuditi,
- ob koncu študija pridobljena kvalitetnejša akademska izobrazba,
- spoznavanje raznolikih in zanimivih ljudi,
- možnost sodelovanja pri velikem naboru projektov,
- pridobitev bogatih izkušenj.

Razlogi za vrnitev po koncu študija:

- domotožje,
- prednosti geografske lege Slovenije,
- višja kvaliteta življenja,
- v času vrnitve je bil slovenski IT še le na začetku pravega razvoja, Slovenija pa je kot nova članica EU ponujala kup izzivov,
- ZDA preveč kapitalistično usmerjena,
- v tujini se človek nikoli zares ne asimilira.

Vzroki za odhod na delo v tujino:

- Redmond in Singapur – obe mesti sta v primerjavi s Slovenijo primernejši za razvoj računalniške kariere,
- novi izzivi,
- večje možnosti osebostnega razvoja,
- želja po novih spoznanjih in kulturah.

Pridobitev zaposlitve (v Sloveniji) po izkušnjah, nabranih v tujini:

- po eni strani lažje, ker delodajalci cenijo drugačen pogled na svet, ki ga posameznik v tujini lahko pridobi,
- druga plat medalje je odpor pri zaposlitvi človeka, ki je bodisi študiral bodisi delal v tujini, ker bi to lahko pomenilo grožnjo ustaljenosti sistema, kar presenetljivo, ni zaželeno.

Po mnenju intervjuvancev Slovenija dela premalo na področju spodbujanja študija v tujini. Najboljših univerz tega sveta ni v Sloveniji, s čimer nič prav nič narobe, je pa napačno, da po znanje tja ne pošiljamo svojih študentov in jih potem ne pridobimo nazaj, bodisi s privlačno službo, plačo, pogoji za delo in raziskovanje. Omogočati bi morali več štipendij študentom, ki si želijo ali zaslužijo študij na najboljših univerzah, hkrati pa zagotoviti ugodnosti podjetjem, ki te štipendije omogočajo. Sočasno bi bilo z ustvarjanjem dovolj zanimivih priložnosti potrebno zagotoviti priliv kadra iz tujine.

Ovira pridobivanja tujih možganov so tudi upravno administrativne zadeve. Intervjuvanec, ki je študiral na Cambridgu, je svojo diplomu v Ljubljani relativno lahko nostrificiral, vendar pa je takrat v Ljubljani gostoval tudi njegov profesor in so bile težave med drugim tudi zaradi tega manjše, na drugi strani je bilo njegovemu prijatelju rečeno, da diplome ne more nostrificirati, ker nima izpita iz angleščine. Enako se je zgodilo intervjuvancu, ki je že srednjo šolo zaključil v Veliki Britaniji in želel nostrificirati angleško maturo, pa je naletel na odgovor, da mora v Sloveniji ponavljati oba letnika, da si je sam kriv, da je šel. Takšne in drugačne težave tako marsikoga odvrnejo, da bi tu ostal in nadaljeval svojo karierno pot, sploh če so drugje v tujini te težave manjše ali pa jih sploh ni.

Oviro predstavljajo visoki davki oziroma visoka efektivna davčna stopnja, zaradi katere marsikdo izbere drugo, »davčno prijaznejšo« državo.

Težava, ki sicer nima enostavne rešitve, je v Sloveniji tudi sama mentaliteta ljudi. Večkrat naletimo na negativen odziv, zakaj bi bilo iz tujine boljše od tega, kar imamo doma. Preiti bi bilo potrebno na bolj odprto miselnost, če želimo razvoj izboljšati.

6. Ukrepi za preprečevanje bega in za pridobivanje možganov

Beg možganov je pereč problem. Zaradi kriznih razmer bo tujina morda postala še bolj privlačna, sploh, če bosta ZDA in Nemčija v okviru protikriznih ukrepov sledili odločitvi za višja vlaganja v raziskave in razvoj za dosego višje konkurenčnosti svojega gospodarstva.

Večina uspešnih Slovencev se ne vrača v bedne pogoje, ki že zaostajajo, vsaj na znanstvenem področju, za Češko in Madžarsko. Pri plačah smo tudi tako rekoč izenačeni, pri plačah po opravljenem doktoratu (okoli 1.000 evrov) celo s Hrvaško. Cena najvišje raziskovalne ure je okoli 40 evrov (plača bruto, režija, materialni stroški itd.), kar je manj od cene, ki jo plačamo v avtomobilskem servisu. Znanje pri nas ni cenjeno. Z zdajšnjo politiko in stanjem ne bomo obdržali najboljših strokovnjakov (mlade generacije), ostajajo starejši. Da je pri nas nekaj narobe, dokazujejo tudi tujci, ki jih pri nas tako rekoč ni. Slovence iz tujine, pa tudi odlične tuje raziskovalce bi lahko privabili z objavo mednarodnih razpisov, primerljivih s tistimi v tujini (start-up grants), od denimo 500.000 do 2.000.000 evrov (kot to počno Skandinavci, Švicarji, Danci, Irci, Američani), omogočili infrastrukturo in vse, kar v to spada, primerne plače, tudi stanovanja (to počno Korejci, Finci) (Strniša, 2009).

Slovenija sicer povečuje vlaganja v raziskave in razvoj, vendar pa bi cilj lizbonske strategije, da se vlaganja v raziskave in razvoj nameni 3% BDP, po trendu, ki smo ga imeli do leta 2008, dosegla šele leta 2195. Državna vlaganja so letos doživela občutno rast, saj so z lanskim 0,59% BDP porasla na približno 0,74% BDP, vendar pa je značilnost vlaganj v raziskave in razvoj ta, da niso kratkoročna, ampak dolgoročna. Delež državnih vlaganj v raziskave in razvoj je merilec zrelosti družbe, torej tega, kako dobro družba razume pomembnost tega področja. Državni del vlaganj v letošnjem letu dela občuten premik naprej, a že v naslednjem

letu tega dviga ni več, gospodarski kazalci so namreč taki, da vlada ni našla virov, s katerimi bi vlaganja v naslednjem letu še povečala. Dodatno državno vlaganje bo (ob popravku gospodarskih razmer) možno šele leta 2011. Če bi torej s povečevanju državnih vlaganj res hoteli priti do zastavljenega cilja, potem bi potrebovali krepko povečevanje štiri do pet let zapored, čez dodatne štiri do pet let, pa bi se lahko zgodil razvojni preboj. Dodaten preboj bi se dal narediti še z novimi doktorji, novimi postdoktorski projekti. Za večjo učinkovitost prenosa dosežkov iz raziskovalno-razvojnega v gospodarsko, bi bilo največ potrebno narediti na tehnološkem področju. Mehanizmi spodbujanje slednjih so finančne narave. Kjer so viri, je na voljo tudi cel kup dobrih mehanizmov, med katere sodijo patentne pisarne, ki imajo sredstva, da so dobri predlogi financirani in patentirani. Vsaj v ZDA velja, da se ti uradi sami preživljajo od prihodkov patentov. Vendar pa je potrebno začeti, brez začetnega vložka, tega procesa ni. Še eden izmed možnih mehanizmov je bolj spodbudno okolje za podjetje oziroma nastajanje novih, tako imenovanih spin-off podjetij. Tu ni potrebno veliko izumljati, znanih je namreč veliko svetovnih mehanizmov, potrebno je vložiti sredstva in se resno lotiti takih projektov, do zdaj pa je bilo v to vloženi premalo resnih naporov. Slovenija se po številu mednarodnih patentov na prebivalca uvršča na okrog 20. mesto v Evropi (Evropa s tega vidika krepko zaostaja za vodilnimi ZDA in Japonsko). Beležimo eno največjih rasti v Evropi – atmosfera je torej prava; če bi država v to usmerila še dodatne vire, bi Slovenija lahko dosegla večji premik (STA, 30. oktober 2009).

V Beli knjigi konkurenčnosti slovenskega gospodarstva za leto 2008 je celo zapisano, da za tehnološki preboj nimamo dovolj usposobljenega kadra. Imamo izobraževalni sistem, ki ne sledi zahtevam razvoja in je vse bolj prepuščen trgu, preboja pa ne moremo doseči brez tehničnih kadrov, brez mobilnosti kadrov in znanja in ne z zaprtostjo do tujega kapitala in znanja.

Področje bega možganov je precej kompleksno, saj zajema problematiko dvigovanja izobrazbene ravni, kamor sodi tudi spodbujanje študija v tujini in na drugi strani poskuse za preprečevanje odliva tistih, ki so študirali v tujini ter tudi za pridobivanje tujega kvalificiranega kadra. V nadaljevanju predstavljam ukrepe za dvig izobrazbene ravni v Sloveniji.

6.1. Spodbujanje dviga izobrazbene ravni v Sloveniji

V Sloveniji deluje kar nekaj skladov in programov, ki delujejo z namenom dviga izobrazbene ravni.

6.1.1. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije

Sklad je bil ustanovljen konec leta 2006 kot prenova javne ustanove »Ad futura«, znanstveno-izobraževalna fundacija Republike Slovenije. Namen sklada je izvajanje štipendijske politike, dodeljevanje sredstev za vlaganja v razvoj človeških virov in kadrov za večjo zaposljivost,

vseživljenjsko učenje, konkurenčnost, prenos znanja in povezovanja znanstveno-raziskovalne sfere in univerz z gospodarstvom in izobraževalnega sistema s potrebami trga dela.

Osrednji cilji sklada so:

- poglobiti in utrditi povezave med izobraževalnimi ustanovami in potrebami gospodarstva z razvojem ustreznih programov (povečati pretok znanja med izobraževalnimi/raziskovalnimi institucijami in gospodarskimi subjekti, povezovanje in spoznavanje dijakov/šolencev z zainteresiranimi gospodarskimi organizacijami, ipd.),
- spodbujati poklicno in geografsko mobilnost ob zagotavljanju kakovostnih in varnih zaposlitev,
- prispevati k dvigu konkurenčnosti gospodarstva z spodbujanjem usposabljanja kadrov,
- oblikovati učinkovit sistem štipendijskih spodbud za enakomernejši razvoj regij,
- izboljšati zaposlitve možnosti posameznikov,
- nuditi posameznikom znanje, veščine in kompetence za uspešno soočanje s potrebami trga dela,
- izboljšati in okrepiti delovanje na področjih vlaganja v človeške vire, ki se financirajo iz sredstev Evropskega socialnega sklada.

Sklad ima v okviru svojega delovanja oblikovanih kar nekaj programov, in sicer na področju izobraževanja in znanstvenega sodelovanja slovenskih državljanov v tujini, na področju izobraževanja in znanstvenega sodelovanja tujih državljanov v Republiki Sloveniji, program za vrnitev slovenskih strokovnjakov, študentom omogoča kreditiranje študija, izvaja tudi programe podeljevanja različnih štipendij ter program za razvoj kadrov. Slednji je namenjen spodbujanju vlaganja podjetij v izobraževanje in usposabljanje zaposlenih, s čimer se povečujejo usposobljenost, kreativnost in kompetence zaposlenih, tako najvišje izobraženega kadra, ki je ključen za zagotavljanje konkurenčnosti v gospodarstvu, kot tudi tistih zaposlenih, ki jim grozi izguba zaposlitve (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2009).

6.1.2. CMEPIUS – Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja

CMEPIUS je ustanovljen za opravljanje strokovne in tehnične podpore izvedbe akcijskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja. Kot namestnika že zaključenih programov Socrates, Leonardo da Vinci in Elearning, je Evropska unija za obdobje 2007-2013 sprejela poseben program, poimenovan Vseživljenjsko učenje.

CMEPIUS izvaja tudi naloge nacionalne agencije Erasmus Mundus programa ter izvaja nacionalni program štipendiranja za mednarodno mobilnost.

Skrbi pa tudi za raziskovalce. V ta namen deluje nacionalni informacijski center za podporo mobilnosti raziskovalcev EURAXESS, ki se povezuje v evropsko mrežo centrov in portal EURAXESS (CMEPIUS – CMEPIUS, 2009).

6.1.3. Program Vseživljenjsko učenje

Je osrednji program EU na področju izobraževanja in usposabljanja, ki je bil ustanovljen za obdobje 2007-2013. Namen programa je prispevati k razvoju družbe z vrhunskim znanjem, trajnostnim gospodarskim razvojem, več in bolj kakovostnimi delovnimi mesti in večjo socialno kohezijo ter zagotavljanje varstva okolja za prihodnje generacije. Podpira izmenjavo, sodelovanje in mobilnost med sistemi izobraževanja in usposabljanja v Evropi, tako da bodo postali svetovna referenca za kakovost.

Sredstva EU za sodelovanje slovenskih institucij in posameznikov v programu Vseživljenjsko učenje se iz leta v leto povečujejo in v tem programskem obdobju, ki se je začel 2007 in bo trajal do 2013 znašajo na letni ravni že 7,5 milijona evrov. K tej vsoti je treba dodati še sredstva projektov, v katerih sodelujejo slovenske institucije kot partnerji (CMEPIUS – Program Vseživljenjsko učenje, 2009).

6.1.4. EGP in norveški finančni mehanizem

Program Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma so leta 2004 vzpostavile države Islandija, Liechtenstein in Norveška. Države EFTE so uvedle Finančni mehanizem EGP z namenom, da prispevajo k zmanjšanju gospodarskih in socialnih razlik v Evropskem gospodarskem prostoru. Program naj bi spodbudil mednarodno sodelovanje na področju visokega šolstva in raziskovanja Slovenije z Norveško, Islandijo in Liechtensteinom z glavnim ciljem spodbuditi pretok strokovnjakov ter mednarodno mobilnost študentov in visokošolskega ter raziskovalnega osebja (CMEPIUS – EGP in Norveški finančni mehanizem).

6.1.5. CEEPUS

CEEPUS (srednjeevropski program za izmenjavo študentov in profesorjev) deluje od leta 1995 in je regionalni program, ki deluje na osnovi mrež. Cilj programa je vzpostaviti in spodbujati mobilnosti študentov in profesorjev med sodelujočimi državami ter izkoristiti prijateljske povezave in možnosti za oblikovanje skupnih študijskih programov. V CEEPUS programu sodelujejo visokošolske institucije iz naslednjih držav: Albanija, Avstrija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Češka, Črna Gora, Hrvaška, Kosovo, Madžarska, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija in Srbija (CMEPIUS – CEEPUS, 2009).

6.1.6. EURAXESS

EURAXESS je mreža informacijskih centrov, ki delujejo širom Evrope in pomagajo raziskovalcem, ki želijo nadaljevati kariero ali se dodatno usposabljeni v drugi državi. Od leta 2005 deluje kot slovenski nacionalni center za mobilnost raziskovalcev in kot povezovalna organizacija z Evropsko komisijo (CMEPIUS - EURAXESS, 2009).

6.1.7. Erasmus Mundus

Erasmus Mundus je evropski program sodelovanja in izmenjave študentov in profesorjev na področju visokega šolstva med evropskimi državami na eni strani (članicami EU, Norveško, Islandijo, Liechtensteinom in Turčijo) in državami ostalega sveta. Namen programa je izboljšanje kvalitete evropskega visokošolskega izobraževanja, promoviranje Evropske Unije kot centra odličnosti visokošolskega izobraževanja in skozi sodelovanje s tretjimi državami spodbujati medkulturni dialog in razvoj visokega šolstva v teh državah (CMEPIUS – Erasmus Mudnus II, 2009).

Študij v tujini je marsikomu mamljiv in če je bilo še desetletje nazaj to velik zalogaj za slovenske študente in njihove starše, je danes drugače. V visokošolskem prostoru, tako v EU in zunaj njenih meja obstaja mnogo programov in sporazumov, ki na različne načine ponujajo možnost mobilnosti posameznikov tekom študijskega procesa.

SKLEP

Beg možganov ima kar nekaj definicij, bistvo je pri vseh enako; gre za odhod izobražencev iz enega na drugo geografsko področje, največkrat zaradi boljših pogojev dela, ki jih posamezniku področje preselitve nudi.

Skozi zgodovino Evropa beleži predvsem beg možganov iz vzhoda na zahod in preko Atlantika v ZDA. Slednje že precej časa slovijo po najboljših univerzah, po številnih visoko razvitih znanstveno raziskovalnih središčih in laboratorijih z najsodobnejšo opremo, kar je nedvomno vaba za najboljše, tudi iz Evrope. Da bi evropsko pamet v Evropi tudi zadržali, je evropska komisija v okviru Lizbonske strategija sprejela nekaj ukrepov za zmanjšanje odliva oziroma za izboljšanje razmer, v katerih delajo evropski znanstveniki. »Boj« zanje je v času gospodarske krize še toliko večji, saj si svetovne velesile prizadevajo pridobiti tiste ljudi, ki bi državo lahko izvlekli z gospodarskega dna.

Merjenje mednarodne mobilnosti visoko izobraženega kadra je izredno težko, sploh med posameznimi državami Evropske unije, kjer je trg dela enoten. Podatki, ki so na voljo so tako le povzetki posameznih raziskav, prava številka je v realnosti drugačna.

Eno izmed meril, ki kaže na zavedanje države o pomembnosti znanstvenega sektorja, je delež BDP, ki ga država nameni za vlaganje v raziskave in razvoj. Slovenija je po odstotku vložka v raziskave in razvoj še vedno pod evropskim povprečjem, kljub temu, da ti izdatki v Sloveniji že nekaj let, z izjemo leta 2006, zapored rastejo. Država se torej trudi, tudi institucij za pridobivanje takšnih in drugačnih štipendij za študij v tujini je vedno več. Kje se torej tako zapleta, da si izobraženci želijo v tujino in zakaj se ne vračajo? Znanstveniki so še vedno manj cenjeni, slabše plačani in delajo v slabših delovnih pogojih kot njihovi kolegi v tujini, poslovni sektor v tujini ponuja več možnosti napredovanja in izobraževanja, prav tako smo vse prej kot davčno prijazna država, o potrebni administraciji, ki jo mora urediti tujec, ki želi delati pri nas, skoraj ni vredno izgubljeni besed. V Sloveniji opravljena raziskava pod vodstvom dr. Milene Bevce je pokazala, da je skupna ovira študentom in zaposlenim za odhod v tujino, domotožje. Z vedno boljšo tehnologijo, ki omogoča cenejše komuniciranje, nizko cenovnimi letalskimi prevozi ima tudi ta razlog danes manjšo težo kot desetletje nazaj.

Visokokvalificiran kader bo odhajal tudi v prihodnosti, tujina bo mladim iz več razlogov vedno privlačna. To so dejstva, s katerimi se sooča večina držav, razlika je le v ukrepih in vzdušju, ki ga lahko ustvarimo, da se bodo tudi najboljši želeli vrniti, ustvariti torej okolje, kjer bo omogočeno kroženje in ne beg visokokvalificiranega kadra.

LITERATURA IN VIRI

1. Bavdaž, M., Domadenik, P., Mihelič K.K., Ograjenšek, I., Redek, T. & Sambt, J. (2009). *Analiza potencialnega bega možganov na segmentu mladih raziskovalcev ter mladih raziskovalcev za gospodarstvo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
2. Bevc, M., Koman, K., Murovec, N. & Majcen B. (2003). Človeški viri v razvojno raziskovalni dejavnosti v državah Evropske unije – stanje, trendi, politika. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
3. Bevc, M., Malačič, J., Prevolnik, V., Slabe-Erker, R., Sarka, D. & Stanovnik P. (1996). *Dejanski in potencialni beg možganov iz Slovenije obseg, značilnosti in vzroki*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
4. Bevc, M., Prevolnik-Rupel, V., Verlič-Christensen, B. & Stanovnik P. (2000). *Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
5. Bevc, M., Uršič, S. & Majcen, B. (2006). Potencialni odliv človeških virov iz slovenske RRD v tujino in v druge dejavnosti v Sloveniji ter primerjava s stanjem sredi 90. let. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
6. Bevc, M., Zupančič, J., Lukšič-Hacin, M. & Majcen, B. (2004). *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
7. Bosch, X. (2003). Brain drain robbing Europe of its brightest young scientists. *The Lancet*, 361, 2210-2211.
8. Brandi, M. C. (2001). The evolution in theories of the brain drain and the migration of skilled personnel. *Studi Emigazione*, 38 (141). Najdeno 24.10.2009 na spletnem naslovu <http://www.irpps.cnr.it/sito/download/the%20evolution%20study.pdf>
9. *CMEPIUS – CEEPUS*. Najdeno 1. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/ceepus.aspx>
10. *CMEPIUS – CMEPIUS*. Najdeno 1. novembra na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/cmepius.aspx>
11. *CMEPIUS – EGP in Norveški finančni mehanizem*. Najdeno 1. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/nfm.aspx>
12. *CMEPIUS – EURAXESS*. Najdeno 1. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/euraxess.aspx>.
13. *CMEPIUS – Program Vseživljenjsko učenje*. Najdeno 1. novembra na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/vzu/vse-o-vzu.aspx>
14. *CMEPIUS- Erasmus Mundus II*. Najdeno 1. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.cmepius.si/erasmus-mundus.aspx>.
15. Congressional Research Service. (2008). CRS Report for Congress. Foreign Science and engineering Presence in U.S. Institutions and the Labor Force. Washington: Congressional Research Service, 2008.
16. Diplomanti visokošolskega študija po univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih, po vrsti programa in načinu študija. Najdeno 10. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/letopis/2007/06_07/06-17-07.htm?jezik=si

17. Directorate for Education – *Who studies abroad and where?* Najdeno 18. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.oecd.org/document/24/0,3343,en_2649_39263238_43586328_1_1_1_1,00.html#2
18. European Commission. (b.l.). *Gross domestic expenditure on R&D – Percentage of GDP.* Najdeno 18. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsiir020>
19. European Commission. (2003). *Employment in Europe 2003 – Recent Trends and prospects.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
20. European Commission. (2007). *Europe in figures, Eurostat yearbook 2006/07.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
21. European Commission. (2008). *Europe in figures, Eurostat yearbook 2008.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
22. European Commission. (2008). *Monitoring industrial research: The 2008 EU Industrial R&D Investment Scoreboard.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
23. European Commission. (2008). *Monitoring industrial research: The 2008 EU Survey on R&D Investment Business Trends.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
24. European Commission. (2009). *Europe in figures, Eurostat Yearbook 2009.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
25. *European Research Council – Mission.* Najdeno 28. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://erc.europa.eu/index.cfm?fuseaction=page.display&topicID=12>
26. Gospodarska zbornica Slovenije (2008, 23. september). *Tehnološki preboj in globalizacija trgov.* Gospodarska zbornica Slovenije. Najdeno 23. septembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.gzs.si/slo//40599>.
27. Gospodarska zbornica Slovenije. (2008). *Bela knjiga konkurenčnosti gospodarstva za leto 2008.* Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije
28. Herbst, M. (2009, 27. julij). *Skilled immigrants fleeing the U.S.* *Business Week.* Najdeno 1. oktobra na spletnem naslovu http://www.msnbc.msn.com/id/32172403/ns/business-world_business//
29. International Organization for Migration. (2008). *Highly Skilled Migration.* Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/WMR2008/Ch2_WMR08.pdf
30. *Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije – O skladu..* Najdeno 1. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.sklad-kadri.si/>
31. Klinar, P. (1983). *Mednarodne migracije v sodobnih kriznih razmerah.* Ljubljana: Raziskovalni inštitut fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

32. Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
33. Mazi, B. (2009, 28. januar). Vlaganje v znanost in raziskavo nujno tudi med krizo. *Dnevnik*. Najdeno 10. septembra 2009 na spletnem naslovu http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042240245
34. Organisation for Economic co-operation and development. (2009). *Education at a Glance 2009: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
35. Panič, A. (2004). *Beg možganov in njegove posledice za sistem znanosti* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. Pregled finančnih kazalnikov za RRD, Slovenija, 1996-2003 Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/doc/statinf/23-SI-086-0501.pdf>
37. Računsko sodišče Republike Slovenije. (2009, 5. oktober). *Revizijsko poročilo – Lizbonska strategija na področju raziskav in razvoja*. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.
38. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2003/04. Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=1065
39. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2005. Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=684
40. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2006. Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=1464
41. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2007. Najdeno 2. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2179
42. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 2008. Najdeno 4. decembra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2742
43. Redden, E. (2007, 12. november). More Foreign Students – Everywhere. *Inside Higher Ed*. Najdeno 1. oktobra na spletnem naslovu <http://www.insidehighered.com/news/2007/11/12/opendoors>
44. Resolucija o nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu za obdobje 2006-2010 (ReNRRP). *Uradni list RS št. 3/2006*.
45. Slovenska tiskovna agencija (2008, 14. marec). Vrh EU za peto svoboščino: prost pretok znanja. *Slovenska tiskovna agencija*. Najdeno 15. septembra 2009 na spletnem naslovu: <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=1267188&pr=1>
46. Slovenska tiskovna agencija (2009, 30. oktober). Demšar za Krizno ogledalo STA: Triodstoten cilj vlaganj v raziskave in razvoj bi po donedavnem trendu dosegli leta 2195. *Slovenska tiskovna agencija*. Najdeno 10. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://kr-og.sta.si/2009/11/demsar-za-krizno-ogledalo-sta-triodstoten-cilj-vlaganj-v-raziskave-bi-po-donedavnem-trendu-dosegli-leta-2195/>
47. *Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve – Lizbonska strategija*. Najdeno 30. oktobra 2009 na spletnem naslovu <http://www.svrez.gov.si/index.php?id=973&type=98>

48. Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve. (2009). *Poročilo o uresničevanju programa reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji 2009*. Ljubljana: Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve.
49. Statistični urad Republike Slovenije. (2007). *Statistični letopis Republike Slovenije 2007*. Ljubljana: Statistični urad republike Slovenije.
50. Statistični urad Republike Slovenije. (2008). *Statistični letopis Republike Slovenije 2008*. Ljubljana: Statistični urad republike Slovenije.
51. Straubhaar, T. (2000). International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange. *Hamburgisches Welt Wirtshafts –Archiv Discussion paper 88*. Najdeno 5. Septembra 2009 na spletnem naslovu <http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf>
52. Strniša, E. (2009, 27. april). Kaj za Slovenijo pomeni »beg možganov«? *RTV SLO*. Najdeno 28. oktobra 2009 na spletnem naslovu <http://www.rtvlo.si/slovenija/kaj-za-slovenijo-pomeni-beg-mozganov/99476>
53. Šarčević, D. (2003). *Migracijska politika – pretok delovne sile v Evropski uniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (2005). *Program reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
55. Visokošolski diplomanti v letu 2006 po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) in vrsti programa, po spolu. Najdeno 11. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/letopis/2007/06_07/06-20-07.htm?jezik=si
56. Visokošolski diplomanti v letu 2007 po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) in vrsti programa, po spolu. Najdeno 11. oktobra 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/letopis/2008/06_08/06-20-08.htm

PRILOGE

Priloga 1: INTERVJUJI MED PETIMI SLOVENSKIMI IT STROKOVNJAKI

Intervju 1:

1. Kje ste začeli študirati in kdaj?

Študirati sem začel septembra 1999 in sicer v Veliki Britaniji (University of Cambridge).

2. Kdaj in kam ste odšli na študij v tujino? Kaj ste študirali?

Pravzaprav sem v tujino odšel že pred študijem in sicer sem leta 1997 odšel v Canterbury (Velika Britanija), da bi tam nadaljeval oziroma zaključil še preostala dva letnika srednje šole. Pred tem sem obiskoval Gimnazijo Kranj. Angleški »maturitetni« program (G.C.E.) predvideva manjše število predmetov, zato sem se osredotočil predvsem na naravoslovne – Mathematics, Further Mathematics, Physics, Computer Science , German. Po končani srednji šoli sem šel na Cambridge študirat računalništvo.

3. Zakaj ste odšli?

V tujino nasploh sem odšel, ker sem dobil štipendijo Zavoda za odprto družbo (Open Society Institute, pod pokroviteljstvom George-a Soros-a) in sicer za enoletno šolanje v zasebni šoli v VB. Takrat sem se za to odločil, ker se mi je zdelo, da bo to verjetno precej zanimiva in tudi koristna izkušnja (koristi v akademskem smislu – znanje jezika, poglobljeno učenje manjšega števila predmetov, nekoliko drugačen pristop k šolanju ter v neakademskem – samostojnost, spoznavanje novih ljudi, ...). Na začetku sem o nadaljevanju šolanja (kaj šele študija) sicer razmišljal bolj potihoma, ker sta bila tako letno šolanje na zasebni šoli kot študij na angleški univerzi precej izven proračuna povprečne slovenske družine (zdaj ko smo v EU, je študij nekoliko ugodnejši, zasebno šolanje pa še vedno drago), pa vendarle se je nekako izšlo, da sem dobil štipendijo za oboje.

Za študij v tujini sem se odločil med šolanjem v Canterbury-ju in sicer predvsem zato, ker je kvaliteta univerze enostavno neprimerljiva s tem, kar bi lahko dobil doma. Takrat sem imel v VB tudi že prijatelje, tako da to ni bila težka odločitev (razen finančno ...).

4. Kako ste si izbrali destinacijo (je šlo za priporočilo, izmenjavo, ste koga v kraju, kamor ste šli, poznali,...)?

Canterbury so izbrali v OSI, ki mi je podelil štipendijo. Za Cambridge sem se odločil sam iz preprostega razloga – Cambridge je za naravoslovne predmete in računalništvo najboljša univerza v VB, verjetno med najboljšimi tremi na svetu. Alternativa je bil sicer tudi MIT v ZDA, vendar sem se na koncu vseeno odločil za (bližjo in bolj domačo) VB.

5. Kakšne so bile okoliščine študija (okolje, predavanja, socialni del,...)?

Študiral sem v Laboratoriju za računalništvo univerze, kjer sem imel predavanja, vaje in izpite. Živel (akademske aktivnosti kot so mentorstvo in vse, kar niso predavanja ter socialno, športni del študija) sem na St John's College-u, ki je največji (in mislim da drugi najbogatejši, kar se pozna v kvaliteti življenja) College univerze. St John's College je zelo lep – ima vrtove, reko, labode, ogromno travnatih površin, most vzdihljajev, čolnarno, veličastno kapelo, ogromno knjižnico, velik bar, fitnes, skratka težko bi si predstavljal kaj boljšega.

Kot ena najboljših univerz na svetu ima Cambridge zelo dober akademski program. Predavali so nam svetovno znani profesorji (celo Madonna enkrat, ampak ne bom rekel, da je bil to vrhunec akademskega izobraževanja), je bil pa program precej zahteven. Vsi predmeti letnika so bili npr. združeni v tri triurne izpite ob koncu leta (trije zaporedni dnevi), možnosti za popravne izpite ipd. ni bilo.

Dobra stvar organizacije kot jo ima Cambridge, je v tem, da se ne družiš samo z ljudmi, ki študirajo isti predmet. V mojem letniku nas je bilo na College-u npr. samo 6 računalničarjev (na celi univerzi približno 120 v letniku), tako da smo se družili študenti zelo različnih ozadij in akademskih zanimanj.

6. Ste odšli z namenom, da se vrnete? Ali ste si premislili, ko ste že enkrat bili tam?

Ko sem šel na Cambridge, sem imel namen ostati. Takrat mi je bila Anglija že zelo domača, imel sem prijatelje, tujega naglasa nič več, angleško punco, ... Premislil sem si kasneje.

7. Kakšen je bil odnos države gostiteljice do vas? Ste se srečevali s kakšnimi težavami kot tujec, in če, s kakšnimi?

Britanci niso znani kot najbolj gostoljubni ljudje, čeprav mene osebno ta oznaka preseneča. Imel sem neverjetno dobre izkušnje. Administracije (upravne) ni bilo veliko (sploh pa je administracija v VB bolj prijazna kot pri nas), infrastrukturo sem dobil takoj (bančni račun, telefon, ...). Ljudje so me povsod dobro sprejeli – ker sem bil sam, so me pod okrilje vzele družine prijateljev, s katerimi imam npr. še sedaj »družinski« odnos. Mislim, da to pove vse.

8. Kaj ste najbolj in kaj najmanj pogrešali?

Najbolj sem pogrešal – možnost, da si v 1 uri na morju in v 1 uri na smučeh (z avtom). Najmanj – slovensko nevoščljivost (ki jo bolj opaziš, ko te nekaj časa ni v Sloveniji).

9. Je to, da ste študirali v tujini imelo kakšen vpliv na zaposlovanje doma, in če, kakšen?

Svojega delodajalca v Sloveniji sem izbral po priporočilu profesorja iz Cambridge-a (poročen je s Slovenko) – on me je verjetno priporočil tudi v drugo smer. Ne vem, koliko pri nas velja diploma iz tujine (konkretno iz Cambridge-a) – verjetno škodi ne oziroma je tudi pri nas vedno bolj cenjena.

10. Ste po ali med študijem dobivali ponudbe tujih delodajalcev?

Sem – predvsem med študijem, po premestitvi v Slovenijo manj.

11. Lahko naštejete največje razlike med študijem doma in v tujini ?

Mislím, da sem v Cambridge-u v primerjavi s študijem doma:

- imel višjo kvaliteto življenja,
- imel kvalitetnejšo akademsko izobrazbo,
- spoznal več raznolikih in zanimivih ljudi,
- nabral bogatejše izkušnje (ker sem bil pač sam in 2000 km stran).

12. Ali je odhod upravičil pričakovanja? Bi šli še enkrat? Ste odločitev in vrnitvi kdaj obžalovali?

Moja pričakovanja so bila presežena in sedaj bi sprejel enako odločitev.

13. Koliko časa ste ostali v tujini?

5 let.

14. Zakaj ste se vrnilí?

Vrnil sem se zaradi naslednjih razlogov:

- punca (ki je po 10 letih tudi že moja žena),
- kvaliteta življenja v Sloveniji (London je npr. super mesto, ampak nisi pa 1 uro stran od morja, čez mejo nimaš italijanskih restavracij, avstrijskih ledenikov, ni tako »na easy« kot Ljubljana),
- slovenski IT je bil takrat še precej na začetku (v primerjavi z VB) in verjel sem, da lahko uspem hitreje kot s programirano kariero v VB (predvsem pa, da bo doma manj »programirano«).

15. Kateri od teh razlogov je bil ključni?

Težko rečem – vsekakor sem se takoj po študiju vrnil zaradi punce, sicer bi se pa verjetno po par letih službovanja v Londonu zaradi kakšnega od prej navedenih razlogov.

16. Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da visoko kvalificiran kader ne bi odhajal v tujino oz. da bi se vračal?

Mislim, da moramo spodbujati perspektivne ljudi, da odidejo študirat na elitne tuje univerze ter da si naberejo tudi delovne izkušnje na razvitejših trgih. Torej vprašanje ne sme biti, kako preprečiti odhod, temveč kako poskrbeti, da se takšni ljudje vrnejo.

Slovenija je kar se tiče kvalitete življenja res v zavidljivi poziciji – ritem življenja, bližina morja in smučišč, naravne lepote, urejeno zdravstvo, urejen šolski sistem (vsaj osnovna in do neke mera srednja šola), visoka dostopnost vseh evropskih in svetovnih mest,... Iz tega stališča res ne vidim težav, da ne bi mogli privabiti možganov (slovenskih, da se vrnejo in tujih, da se preselijo k nam).

Problemi:

- ni spodbujanja k študiju v tujini – to enostavno mora biti, ker najboljše univerze sveta pač niso v Sloveniji in s tem se je treba sprijazniti ... torej štipendije, predvsem pa ugodnosti za podjetja, ki štipendirajo,
- upravno-administrativne zadeve (npr. jaz sem diplomo iz Cambridge-a nostrificiral relativno enostavno, vendar je moj profesor takrat ravno gostoval v Ljubljani, prijatelju so pa rekli, da ne more nostrificirati, ker nima izpita iz angleščine ... ko sem želel nostrificirati angleško maturo, so mi rekli, da moram ponavljati oba letnika, da sem si sam kriv, ker sem šel...),
- davki (pametnih ljudi ne bomo dobili, če imamo efektivno davčno stopnjo 60%).

Mislim, da trenutno Slovenijo njene prednosti še kar rešujejo, vendar se še vedno ne zavedamo tega, da imamo močno konkurenco. Vsaka pametna država ve, da če ima visoko kvalificirane ljudi, ima v splošnem tudi več razvoja, prihodkov, višji življenjski standard, ipd. Slovenija bo to morala še spoznati.

17. Kje ste zaposleni danes (področje)?

IT.

Intervju 2:

1. Kje ste začeli študirati in kdaj?

Zadnji dve leti srednje šole sem opravil na UWC-ju v Devinu, Italija (konec leta 1989), dodiplomski študij sem opravil na Clark University, MA, ZDA (končal leta 1992) in podiplomski študij opravil na UCSC, CA, ZDA (končal leta 1998).

2. Kaj ste študirali?

Študiral sem fiziko – eksperimentalno fiziko trdne snovi, nizke temperature.

3. Zakaj ste odšli?

Brez veliko razmišljanja – za študij v Italiji sem bil izbran po relativno nebolečem izbornem postopek in se mi je zdela to super priložnost, ki se je ne splača zamuditi. Ker sem srednjo šolo končal z dobrimi ocenami in dobrimi rezultati na testih in ker so na našo šolo ves čas hodili »recruiterji« iz raznih univerz, sem dobil štipendijo za študij na ameriški univerzi, kar je spet bila priložnost, ki se je ne splača zamuditi. Študij fizike je takšen, da na podiplomskem delu študija v bistvu začneš šele zares spoznavati celotno snov in da je treba študij nadaljevati na podiplomskem delu, če se želiš v zadeve vsaj malo poglobiti, tako da je odločitev za podiplomski študij bila zelo naravna. Štipendije za podiplomski študij fizike v tistem času res ni bilo težko dobiti – v bistvu si zelo visoko kvalificiran kader in kot študent precej premalo plačan za delo, ki ga opravljaš in tako je štipendija za podiplomskega študenta tudi za univerzo zelo, zelo dobra investicija – kogarkoli drugega bi morali za opravljanje dela plačati 3 do 4-krat več.

4. Kako ste si izbrali destinacijo (je šlo za priporočilo, izmenjavo, ste koga v kraju, kamor ste šli, poznali,...)?

Kot sem povedal že pri prejšnjem vprašanju. Drugo kot dejstvo, da sem bil na šolo sprejet in sem dobil štipendijo, ni igralo velike vloge. Je pa pri izboru podiplomske univerze veliko vlogo igral sloves šole in poznavanje profesorja, pri katerem sem delal. Tukaj je šlo za priporočilo profesorjev iz dodiplomske univerze.

5. Kakšne so bile okoliščine študija (okolje, predavanja, socialni del,...)?

Zelo v redu. Okolje za študij je super, predavatelji veliko pozornosti posvečajo temu, da so predavanja zanimiva. Na študiju fizike imaš še to prednost, da je študentov zelo malo in imaš direkten kontakt z vsemi profesorji. Mogoče je tudi delo v laboratoriju. Socialni del je tudi bil super.

6. Ste odšli z namenom, da se vrnete? Ali ste si premislili, ko ste že enkrat bili tam?

Študirat sem šel z namenom, da se vrnem. Vmes sem že resno razmišljal o tem, da bi ostal v ZDA, pa sem se potem skoraj na koncu spet pravilno odločil, da se vseeno vrnem v Slovenijo.

7. Kakšen je bil odnos države gostiteljice do vas? Ste se srečevali s kakšnimi težavami kot tujec, in če, s kakšnimi?

Težav nisem imel nobenih, razen pač mogoče glede čakanja in odnosa zaposlenih na carini. Sicer pa res ni bilo težav.

8. Kaj ste najbolj in kaj najmanj pogrešali?

Ničesar prav zares nisem pogrešal, razen mogoče slovenskih kolegov in družine.

9. Je to, da ste študirali v tujini imelo kakšen vpliv na zaposlovanje doma, in če, kakšen?

Da – mogoče je lažje dobiti službo v podjetjih v privatnem sektorju. Zdi se, da se ti delodajalci cenijo drugačen pogled na stvari, ki ga dobiš na študiju v tujini. Druga plat medalje pa je, da se marsikje (stara socialistična podjetja, akademski svet) bojijo zaposliti človeka, ki je študiral v tujini, ker bi to znalo pomeniti grožnjo ustaljenosti sistema, kar presenetljivo sploh ni zaželeno.

10. Ste po ali med študijem dobivali ponudbe tujih delodajalcev?

Direktne ponudbe za službo, kjer se mi samemu ni bilo treba aktivno ukvarjati z iskanjem, sem dobil samo iz akademskih krogov za nadaljevanje kariere kot »postdoc«. Podjetja navadno ne ponujajo služb kar tako, smo pa na univerzi imeli veliko sejmov delodajalcev. Ponudbe za službo sem dobil v procesu aktivnega iskanja služb brez prevelikih težav. Zavedati se je pa treba, da sem študij končal v času velike konjunktore v ZDA in da dobiti službo v IT-ju takrat res ni bil problem.

11. Lahko naštejete največje razlike med študijem doma in v tujini ?

Ker nisem študiral v Sloveniji, študija tukaj natančno ne poznam. Po izmenjavi mnenj pa so prednosti študija v ZDA naslednje:

- profesorji se za predavanja precej bolj potrudijo in razlagajo bolj relevantne stvari,
- razprave in predavanja so manj akademska – govori se o primerih iz realnega življenja in ne toliko o sicer zanimivih, a precej akademskih problemih,
- profesorji so precej bolj dostopni,

- laboratoriji so precej bolj opremljeni,
- študentje imajo večji nabor zanimivih projektov, na katerih lahko delajo,
- več je sodelovanja z različnimi drugimi skupinami v industriji in na drugih univerzah,
- na univerzi delajo ljudje iz najrazličnejših okolij in z različnim »backgroundom« – univerze celo zelo strogo nastopajo proti temu, da bi na univerzi delal profesor, ki se je tam izšolal, če ni vmes dobil pomembnih izkušenj tudi kje drugje,
- okolje je precej bolj raznoliko – ogromno mednarodnih študentov iz različnih krajev,
- celoten sistem je oblikovan tako, da ti omogoča iti naprej in te spodbuja, da študij končaš pravočasno (glavna motivacija je tako ali tako šolnina, ki jo je za vsako leto potrebno plačati); študij končati s povprečnimi ocenami je sigurno lažje kot tukaj, študij končati z odliko pa je vsaj tako težko kot tukaj.

12. Ali je odhod upravičil pričakovanja? Bi šli še enkrat? Ste odločitev in vrnitvi kdaj obžalovali?

Pričakovanja so bila upravičena. Sam bi šel takoj še enkrat in bom tudi svoje otroke spodbujal, da to napravijo. Odločitve nikoli nisem niti najmanj obžaloval. Tudi odločitve, da se vrnem, nisem nikoli obžaloval.

13. Koliko časa ste ostali v tujini?

Skupaj 11 let:

- 2 leti srednje šole v Italiji,
- 3 leta univerze (dodiplomski študij,)
- 6 let podiplomskega študija.

14. Zakaj ste se vrnil?

- dobil sem zanimivo delovno mesto v Sloveniji,
- želel sem si živeti v Sloveniji, ki je bila takrat na začetku zelo zanimivega obdobja (EU, hiter razvoj),
- zdelo se mi je, da je v ZDA poslovni svet preveč kapitalističen in da ljudje tam med tednom ne delajo nič razen tega, da hodijo v službo (na žalost se je izkazalo, da je situacija enaka tudi tukaj),
- v tujini se človek nikoli popolnoma ne absorbira, kar sicer ni problem, vseeno pa ostane en priokus,
- če živiš v tujini, pa je vsa tvoja družina doma, potem greš za vsake počitnice domov, kar pomeni, da ti ne ostane dosti časa za raziskovanje česa drugega.

15. Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da visoko kvalificiran kader ne bi odhajal v tujino oz. da bi se vračal?

Ta odgovor sicer ni dovolj konkreten, nakazuje pa glavne smernice:

- V Sloveniji mora obstajati dovolj zanimivih priložnosti, da se bodo ljudje z veseljem vrnili.
- Akademski svet v Sloveniji se mora močno odpreti za sprejem ljudi, ki so študirali v tujini.
- Štipendiranje in druga pomoč študentom, ki gredo študirat v tujino; predpogoj pa bi moral biti, da se potem vrnejo in zaposlijo v slovenskem gospodarstvu. To lahko počnejo tako podjetja, seveda pa tudi država.
- Omogočiti večletni študij v tujini v okviru slovenskega študija.

Sicer pa smo sedaj v Evropi in prehajanje ljudi je že nekaj normalnega, bo pa to postalo še bolj normalno, kot je zdaj. To, da bi nazaj prišli vsi posamezniki, je nemogoče in se ne bo zgodilo. Moramo pa zagotoviti, da bo obstajal tudi priliv kadrov k nam iz tujine.

16. Kje ste zaposleni danes (področje)?

IT.

Intervju 3:

1. Kaj ste študirali in kdaj?

Ekonomijo-smer mednarodna trgovina.

2. Kdaj ste odšli na delo v tujino?

Januarja 2009.

3. Ste bili pred odhodom zaposleni v Sloveniji in če, na katerem področju?

Ja. IT- na področju prodaje.

4. Zakaj ste odšli?

Novi izzivi, večja možnost osebnega razvoja ter osebne želje po novih spoznanjih in kulturah.

5. Kako ste si izbrali destinacijo (je šlo za priporočilo, ste koga tam poznali,...)

Glede na osebno preference bivanja ter zaposlitvene možnosti.

6. Ste odšli z namenom, da se vrnete? Ali ste si premislili, ko ste že enkrat bili tam?

Ja, odšel sem za namenom, da se vrnem. Nisem si še premislil.

7. Kakšen je odnos države gostiteljice do vas? Se kot tujec srečujete s kakšnimi težavami, in če, s kakšnimi?

Odnos je odličen, država je »expat« prijazna. Vse so samo izzivi in še ti so bolj kulturne narave.

8. Kaj najbolj in kaj najmanj pogrešate?

Najbolj naravo, najmanj službo.

9. Ali je odhod upravičil pričakovanja? Bi šli še enkrat? Ste odločitev kdaj obžalovali?

Da, je upravičil pričakovanja in bi šel še enkrat. Na začetku je bilo težko, vendar kot celotna slika, je bila odločitev odlična in je ne obžalujem.

10. So v tujini možnosti za napredovanje večje kot v Sloveniji?

Ne vem.

11. So dohodkovne razlike lahko vzrok, da ostanete v tujini?

Ne.

12. Koliko časa že delate v tujini in na katerem področju?

11 mesecev. IT prodaja.

13. Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da visoko kvalificiran kader ne bi odhajal v tujino oz. da bi se vračal?

Večje možnosti strokovnega in osebnostnega razvoja na delovnem mestu ter večje odgovornosti.

14. Razmišljate kdaj o vrnitvi?

Ja.

Intervju 4:

1. Kaj ste študirali in kdaj?

Računalništvo (informatika), Ljubljana, Slovenija, 1990 – 1995.

2. Kdaj ste odšli na delo v tujino?

2007.

3. Ste bili pred odhodom zaposleni v Sloveniji in če, na katerem področju?

Da, računalništvo (lokalizacija - prevajanje programske opreme, vodenje projektov)

4. Zakaj ste odšli?

Zaradi želje po spremembi.

5. Kako ste si izbrali destinacijo (je šlo za priporočilo, ste koga tam poznali,...)

Seattle (Redmond) je mesto za računalničarje, znancev kar nekaj.

6. Ste odšli z namenom, da se vrnete? Ali ste si premislili, ko ste že enkrat bili tam?

Niti ne. Ne.

7. Kakšen je odnos države gostiteljice do vas? Se kot tujec srečujete s kakšnimi težavami, in če, s kakšnimi?

V redu. Kot tujec ne.

8. Kaj najbolj in kaj najmanj pogrešate?

Čokolino najbolj, odnos trgovcev (blagajnikov) najmanj.

9. Ali je odhod upravičil pričakovanja? Bi šli še enkrat? Ste odločitev kdaj obžalovali?

Da, odhod je upravičil pričakovanja. Šla bi še enkrat, odločitve pa do zdaj še nisem obžalovala.

10. So v tujini možnosti za napredovanje večje kot v Sloveniji?

Niti ne, se pa pozna v denarju (v Sloveniji napreduješ po nazivu, tukaj v obojem, nazivu in denarju).

11. So dohodkovne razlike lahko vzrok, da ostanete v tujini?

Niti ne.

12. Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da visoko kvalificiran kader ne bi odhajal v tujino oziroma da bi se vračal?

Ne vem, tukaj je nekaj čisto običajnega, da se ljudje veliko selijo (kjer se jim ponudi odlična priložnost za delo, gredo).

13. Razmišljate kdaj o vrnitvi?

Občasno zaradi svojcev. Na srečo je tukaj internet, tako da je dnevna komunikacija z domačimi skoraj brezplačna.

Intervju 5:

1. Kaj ste študirali in kdaj?

Računalništvo na Univerzi v Ljubljani, v devetdesetih.

2. Kdaj ste odšli na delo v tujino?

Pred dvema letoma.

3. Ste bili pred odhodom zaposleni v Sloveniji in če, na katerem področju?

Da, v računalništvu.

4. Zakaj ste odšli?

Več razlogov. Kariera, želja po odkrivanju novega, dobra lokacija za osebno rast.

5. Kako ste si izbrali destinacijo (je šlo za priporočilo, ste koga tam poznali)?

Veliko ljudi sem poznal. Večkrat sem bil tu, tudi moja žena je bila tukaj in ji je bilo všeč.

6. Ste odšli z namenom, da se vrnete? Ali ste si premislili, ko ste že enkrat bili tam?

Mogoče, odvisno od tega kako nam (celi družini) bo tu všeč.

7. Kakšen je odnos države gostiteljice do vas? Se kot tujec srečujete s kakšnimi težavami, in če, s kakšnimi?

Odnos je korekten.

8. Kaj najbolj in kaj najmanj pogrešate?

Najbolj prijatelje in sorodnike oziroma osebne stike z njimi. Najmanj? Obnašanje na cestah najmanj pogrešam. Tu je precej bolje.

9. Ali je odhod upravičil pričakovanja? Bi šli še enkrat? Ste odločitev kdaj obžalovali?

Deloma. Verjetno bi. Sem, ampak ne prepogosto.

10. So v tujini možnosti za napredovanje večje kot v Sloveniji?

So, vsaj na mojem področju.

11. So dohodkovne razlike lahko vzrok, da ostanete v tujini?

So.

12. Koliko časa že delate v tujini in na katerem področju?

Odkar sem prišel sem, torej dve leti. Delam na področju računalništva.

13. Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da visoko kvalificiran kader ne bi odhajal v tujino oziroma da bi se vračal?

Težko vprašanje. Precej se da izboljšati. Ne samo v Sloveniji. Visoki davki v Sloveniji niso ravno spodbudni, to je ena od zadev primernih za izboljšanje.

14. Razmišljate kdaj o vrnitvi?

Razmišljam.